

Тинчлик учун
курашиш, бу ҳаётни
ўзимиз ҳимоя қили-
шимиз керак. Ҳимоя
дегани — аввало,
огоҳ бўлиш дегани.

Ислом КАРИМОВ

Ma'rifat

ENLIGHTENMENT • XALQ ZIYOLILARI GAZETASI • معرفت

1931-yildan chiqa boshlagan 2011-yil 15-yanvar, shanba № 5 (8342) ISSN 2010-6416

ЎЗБЕКИСТОН ҚУРОЛЛИ КУЧЛАРИНИНГ 19 ЙИЛЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ВАТАН ҲИМОЯЧИЛАРИГА БАЙРАМ ТАБРИГИ

Хурматли аскар ва сер-
жантлар, офицер ва гене-
раллар, Қуролли Кучлари-
миз фахрийлари!

Сизларни ва ўз ҳаётини
она Ватанни ҳимоя қилиш-
дек муқаддас ва олижаноб
ишга бағишлаган барча
юртдошларимизни мамла-
катимиз ҳаётидаги кутлуг
сана — Ватан ҳимоячилари
куни ва Қуролли Кучлари-
миз ташкил этилганининг 19
йиллиги билан чин қалбим-
дан самимий муборакбод
этиш менга катта мамнуни-
ят бағишлайди.

Бу йил халқимиз барча-
миз учун энг улуг, энг азий-
бўлган шонли сана — Ўзбе-
кистон Мустақиллигининг 20
йиллик байрамиди кенг ни-
шонлайди.

Ана шу йиллар давомида

босиб ўтган мураккаб йўли-
мизга назар ташлар экан-
миз, ўтган давр мобайнида
амалга оширган, ўзининг
кўлами ва моҳиятига кўра
ғоят улкан ва ноёб, том маъ-
нода тарихий ишларимиз
натижасида бугунги кунда
Ўзбекистон замонавий, их-
чам ва ҳаракатчан, яхши тай-
ёрланган, мамлакатимиз
хавфсизлиги, ҳудудий ях-
литлиги, сарҳадларимиз
дахлсизлигини таъминлаш,
халқимизнинг тинч ва осои-
ишта ҳаётини ҳимоя қилиш
бўйича тактик ва стратегик
вазифаларни самарали ҳал
этишга қодир ўз миллий
армиясига эга бўлди, деб
айтиш учун барча асослари-
миз бор.

Юртимизда қабул қилин-
ган Мудофаа доктринаси ва
армияни ислоҳ этиш ва мо-

дернизация қилиш ҳамда
унинг эски ёндашув ва
қолиплардан принципиал
жиҳатдан ажралиб туради-
ган қурилиш тизими бўйи-
ча чуқур ўйланган, узоқ муд-
датга мўлжалланган комп-
лекс дастурни босқичма-
босқич амалга ошириш асо-
сида мамлакатимиз Қурол-
ли Кучларини бошқариш-
нинг замонавий талабларга
ва минтақамизда юз бери-
ши мумкин бўлган ҳарбий
ҳаракатлар театри талаб-
ларига жавоб берадиган янги
tizimi яратилди.

Қўшинларнинг тузилиши
ва жанговар таркиби, таш-
килий-штат қурилиши туб-
дан ўзгарди.

Бугунги замонавий ша-
роитда бошқариш нуқтаи
назаридан ноқулай, самара-
сиз бўлган қўшилмаларнинг,

кўп поғонали бошқарув ти-
зимининг тугатилиши арми-
ямиз қиёфасини бутунлай
ўзгартирди. Қуролли Кучла-
римизнинг қудрати, жанго-
вар салоҳияти, ҳарбий қисм
ва бўлинмаларнинг ҳаракат-
чанлиги, тез ва шиддатли
тарзда кечадиган маҳаллий
операцияларни олиб бо-
ришга тайёргарлиги, мам-
лакатимиз чегаралари дахл-
сизлигига раҳна солишга,
унинг ҳудудига суқилиб ки-
ришга уринадиган ҳар қан-
дай тажовузор босқинчиға
зарба бериш қобилияти
юқори даражада ошди.

Офицер ва сержант кадр-
ларни тайёрлаш, қайта тай-
ёрлаш ва малакасини оши-
ришнинг замонавий талаб-
ларга жавоб берадиган са-
марали тизими яратилди.

Бу тизим ҳарбий хизматчи-
ларга ўз профессионал, на-
зарий ва амалий билимла-
рини такомиллаштириш,
ҳарбий-жанговар фаолият-
нинг тажриба ва малакаси-
ни эгаллаш учун кенг имко-
ниятлар очиб бермоқда.

Олий ҳарбий таълим му-
ассасаларида курсантларни
тайёрлаш тизими тубдан
ўзгармоқда. Ушбу билим
юртларида бўлғуси офи-
церларни ўқитиш ва тарби-
ялаш ишлари замонавий
фикрлайдиган, ўз халқи, ўз
Ватанига садоқатли офицер
кадрларни шакллантиришни
таъминлайдиган мутлақо
янги ўқув-техник ва маъна-
вий-ахлоқий асосда йўлга
қўйилганини таъкидлаш ло-
зим.

(Давоми 2-бетда.)

ТИНЧЛИК — БАХТЛИ ҲАЁТ ТАНТАНАСИ

Тинчлик! Бу сўзни эшитганимиз-
да, бутун вужудимизни алланечук
кўтаринки ҳислар қамрайди ва қуло-
чимизни кенг ёзиб, бағримизни
тўлдириб-тўлдириб чуқур нафас ол-
гимиз келади. Тинчлик — бу шун-
дай неъматки, у орқали асл яша-

Tadbir

моқлик бахтини туйиш мумкин.
Тинчликдаги ҳаёт лаззатлари яна-
да ширин ва ранго-ранг. Тинчлик
— ота-она дуоси, жажжи фарзанд-
ларимизнинг шодон кулгиси унда
муҳассам.

«Тинчлик» сўзи «Ватанга муҳаб-
бат» тушунчаси билан доимо ёнма-
ён, мазмунан тўқис. Зеро, она юр-
тини севиш, уни кўз қорачигидек ас-
раш, истиқлоли ва истиқболи, осои-
ишталиги ва фаровонлиги учун ку-
рашиш, бу йўлга ҳатто ўз жонини
тиқиш моҳиятан ҳақиқий тинчлик-
парварлик!

(Давоми 3-бетда.)

«ВАТАН ҲИМОЯСИ — МУҚАДДАС БУРЧ»

кеча мактабларда ўтказилган илк дарслар ана шу мавзуга бағишланди

Tashabbus

Ватанни севиш, унинг сарҳадла-
ри дахлсизлигини таъминлаш —
миллат ўғлонларимизнинг қалб шир-
о-ригина бўлиб қолмай, бу тушунча-
лар уларнинг ор-номусини, мард-
лигини ҳам ифодалайди. Ўсиб ке-
лаётган ёш авлод қалбида Ватанга
муҳаббат туйғусини шакллантириш
давр талабига айланмоқда. Ўзбе-
кистон Республикаси Халқ таълими

вазирлиги ташаббуси билан мам-
лакатимиздаги барча умумтаълим
мактабларида илк маротаба шу
йилнинг 14 январиди «Ватан ҳи-
мо-яси — муқаддас бурч» мавзусига
бағишланган дарслар ташкил этил-
ди.

Мустақиллик дарсларининг ман-
тикий давоми сифатида ўтказила-
ётган ушбу дарслар икки босқичда
уюштирилиб, бундан бошланғич
(1—4-синфлар) ва юқори синф
(5—9-синфлар) ўқувчилари қалбига
ватанпарварлик туйғусини синди-
риш кўзда тутилди.

(Давоми 3-бетда.)

ГАЗЕТАНИ
ВАРАҚЛАГАНДА:

ТАШАББУС
ҚАНОТ
ЁЙМОҚДА

5-бет

Умумтаълим
фанлари бўйича
ўқувчилар билимлари
синовларининг
баҳолаш мезонлари

6—7, 10—11-бетлар

ВАТАНПАРВАРЛИК
уни шакллантириш
фаолиятимизнинг
асосий мақсади

9-бет

«ДАЛА
МАЛИКАСИ»
СИНОАТЛАРИ

12-бет

ЎЗБЕКИСТОН ҚУРОЛЛИ КҲЧЛАРИНИНГ 19 ЙИЛЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН БАТАН ҲИМОЯЧИЛАРИГА БАЙРАМ ТАБРИГИ

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Ҳозирги вақтда қўшинлардаги ҳарбий хизматчиларнинг учдан икки қисмидан кўпроги ўқув машғулотларини жанговар вазиятга мумкин қадар тўла яқинлаштирилган ҳолда олиб бориш имконини берадиган замонавий тренажёр мажмуалари, моделлаштириш ва симуляция воситалари билан жиҳозланган сержантлар тайёрлаш мактабларида тайёргарликдан ўтгани айниқса муҳим аҳамиятга эгадир. Бундай тизим ўқув материални янада сифатли ўзлаштириш, бирламчи бўлган командир кадрларининг тайёргарлик жараёнини ўзгартириш, сержантлар корпусини соғлом маънавий-ахлоқий муҳитни ва ҳарбий интизомни шакллантириш таянчига — Қуролли Кучларимизнинг мустаҳкам ўзагига айлантириш имконини берди.

Қуролли Кучларнинг қисм ва бўлинмаларини қурол-яроғ ва техниканинг замонавий турлари билан таъминлаш масалалари доимий эътиборимиз марказида бўлиб қолмоқда.

Муддатли ҳарбий хизматнинг бир йил этиб белгилашни, сафарбарлик-қаққурув резерв хизматининг жорий этилиши, қаққурувнинг бир йилда бир марта ташкил этилаётгани, қўшинларда шартнома бўйича хизмат қиладиган ҳарбий хизматчилар сонини кўпайтиришга қаратилган чора-тадбирлар ўқув-жанговар ва тарбиявий ишлар тизимини принципиал жиҳатдан ўзгартириш, ҳарбий бўлинмаларда маънавий-ахлоқий муҳитни соғломлаштириш, жамятиямизда ҳарбий хизматга бўлган ишонч ва ҳурмат туйғусини қучайтириш, бир сўз билан айтганда, армиямизнинг жанговар тайёргарлигини бутунлай оширишга олиб келмоқда.

Ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оилаларини ижтимоий ҳимоя қилиш соҳасида аниқ мақсадга қаратилган катта ишлар олиб боришмоқда. Ҳарбий хизматчиларни уй-жой билан таъминлаш, уларга замонавий тиббий хизмат кўрсатишни йўлга қўйиш бўйича давлат дастурларининг амалга оширилиши ҳарбий хизматчилар ҳаётининг моддий-маиший шaroитларини сезиларли даражада яхшилаш имконини бермоқда. Фақат кейинги беш йилда ҳарбий унвонлар бўйича бериладиган ойлик маошлар, ҳарбий хизматдан бўшганда тўланадиган ёрдам пули саккиз мартадан кўпроқ оширилди. Муддатли ҳарбий хизматни ўтаб бўлган шахсларни моддий ва маънавий рағбатлантириш чоралари, жумладан, олий ўқув юртларига киришда уларга давлат томонидан имтиёзлар белгилаб қўйилгани, ишга жойлаштиришда амалий ёрдам кўрсатилётгани мамлакатимиз Қуролли Кучларидаги ҳарбий хизматнинг нуфузи ва обрўсининг янада юксалишида муҳим омил бўлмоқда.

Бугун ўтган давр мобайнида ҳарбий ва мудофаа қурилиши, Қуролли Кучларнинг жанговар тайёргарлигини мустаҳкамлаш соҳасида амалга оширган ишларимизни сарҳисоб қилар эканмиз, Ватанимиз сарҳадларининг му-

дофааси ва ҳимояси, халқимизнинг тинч меҳнати ва osoyishtaligini таъминлаш ишончли қўларда, деб тўлиқ асос билан айта оламиз.

Қадрли дўстлар!

Бизнинг энг муҳим вазифамиз — ҳар жиҳатдан замонавий, ҳаракатчан, яхши қуролланган, замонавий қурол-яроғ ва техника билан таъминланган армияни шакллантириш бўйича бошлаган ишларимизни изчил давом эттириш, унинг тизимли ва комплекс модернизация қилинишини таъминлашдан, қисқача айтганда, халқимиз муносиб ва ҳақли равишда фахрлана оладиган Қуролли Кучларни яратишдан иборатдир.

Афғонистондаги вазиятнинг тобора мураккаблашиб бораётгани, наркотрафик, халқаро терроризм, экстремизм кенг тус олаётгани, бизга чегарадош баъзи мамлакатларда юзага келган беқарорлик, шунингдек, минтақамизда бошқа таҳдид ва хавф-хатарларнинг сақланиб қолаётгани биздан Қуролли Кучларимизнинг ҳарбий тайёргарлиги ва жанговар қобилиятини муттасил ошириш, мамлакатимиз хавфсизлигини таъминлаш, унинг давлат чегараларини ҳимоя қилиш ва қўриқлаш борасидаги чораларни янада қучайтиришни тақозо этмоқда. Буларнинг барчаси биздан доимо ҳушёр ва огоҳ бўлиш, яқин атрофимизда иғво кўзатиб, кескинлик ва қарама-қаршилик ўчоқларини келтириб чиқаришга қаратилган ҳар қандай уришларни бартараф этишга тайёр туришни талаб қилади.

Шу муносабат билан қуйидаги вазифаларни амалга ошириш ўта муҳим аҳамият касб этади.

Биринчи. Минтақамиздаги замонавий таҳдидлар ва хавфсизликка қарши қаратилган хатарларни тизимли ва чуқур таҳлил қилиб бориш, уларнинг ўрта ва узоқ келажақда олиб қилиши мумкин бўлган оқибатларини инобатга олган ҳолда, юз бериш эҳтимоли бўлган ҳарбий ҳаракатлар театрини кузатиш ва унинг ўзагига хос ҳусусиятларини ҳисобга олиб боришимиз зарур.

Аллақачон ўз умрини ўтаб бўлган бир қолипдаги ёндашувларни қайта қўриб чиқиш, мамлакатимиз хавфсизлиги ва барқарорлигига раҳна соладиган ҳар қандай хатти-ҳаракатларга қарши Қуролли Кучларимизнинг муносиб ва самарали зарба бериш имониети ва тайёргарлигини танқидий баҳолаб боришимиз даркор.

Иккинчи. Барча қўшин турларини бошқариш ва ўзаро ўзвий мувофиқлаштиришнинг самарадорлигини янада ошириш, қисм ва бўлинмаларнинг стратегик, оператив ва тактик нуктаи назардан аниқ ва бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилишга эришиш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга оширишни таъминлаш, мамлакатимиз чегараларини бузиб, юртимизга бостириб киришга қаратилган ҳар қандай ёвуз уришларга зарба бериш ва уларни бартараф этишга доимо тайёр туриш лозим.

Бу борада Қуролли Кучларнинг Бирлашган штаби, ҳарбий округларнинг қўмондон-

лик ва штаблари олдида ғоят масъулиятли вазифалар турибди. Ўшбу тузилмалар ҳозирги шaroитларда ҳар қандай хавфнинг чорасини олдиндан қўришга ва узоқни қўзлаб иш олиб боришга тайёр бўлиб турган ҳолда, мамлакатимиз мудофаа тизимидаги заиф нукталарни ўз вақтида аниқлаб, уларнинг бартараф этилишини таъминлаш учун қўмондонлик-штаб ўқув машқларидан айна шундай тайёргарликлар устида ишлашни мақсад қилиб қўйиши зарур.

Бугунги кунда ҳаётнинг ўзи Қуролли Кучларни бошқариш, режалаштириш ва қўллаш тизимида замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш, бошқарувнинг инфоромацион воситалари ва ҳарбий алоқа тизимларини уйғунлаштириш, Қуролли Кучларимиз ахборот-коммуникацияларининг рақамли эғона тармоқини яратишни тақозо этмоқда.

Учинчи. Барча даражадаги қўшин турларининг ҳамкорлигини тақомиллаштиришга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш доирасида қўмондонлик-штаб, тезкор-тактик, тактик-мақсус ўқув машқлари ва машғулотларини ўтказиш, индивидуал ва гуруҳ шаклидаги жанговар тайёргарлигини бутун тизимини қайта қўриб чиқиш энг муҳим вазифа бўлиб қолмоқда. Ҳамкорликдаги операцияларга жалб этиладиган чегара қўшинлари, Мудофаа вазирлигининг ҳарбий қисмлари, вертолёт-ҳужум бўлинмалари ва мақсус операцияларни амалга оширадиган қучлар, бошқа жалб қилинадиган қўшин турлари ҳамкорлигида турли модель ҳамда вариантларни амалда қўллаш барча ўқув машғулотларининг муҳим таркибий қисмига айланиши шарт. Шу борада ҳарбий округлар қўмондонликларининг турли хавф-хатар ва таҳдидларга қарши тезкор зарба бериш бўйича вазифаларни ҳал қилишда белгиланган операцияни йўналишлар доирасида амалда мустақил ва ўзини ўзи бошқаришга қодир бўлишга эришиш лозим.

Тўртинчи. Қуролли Кучларимизнинг ҳаракатчанлиги, ўзини ўзи бошқариши, юксак жанговар тайёргарликка эга бўлишга эришишда ҳарбий қисм ва бўлинмаларни модернизация қилиш, замонавий қурол-яроғ ва ҳарбий техника, алоқа ва индивидуал ҳимоя воситалари билан қайта жиҳозлаш ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Қуролли Кучларни ривожлантиришнинг устувор йўналишларини назарда тутган ҳолда, ҳаво ҳужумидан мудофаа воситалари ва вертолёт техникаси, бронетанк қурол-яроғлари, артиллерия тизимлари, зенит ракеталари комплекслари, заплли ўт очининг реактив тизимлари, юксак даражада аниқ нишонга оладиган замонавий қуроллар, индивидуал ва гуруҳ шаклида, шу жумладан, радиоактив нурланиш ҳамда кимёвий ва биологик қуроллардан ҳимояланишнинг мақсус восита ва техникаларини модернизация қилиш ва уларнинг замонавий намуналарини сотиб олиш ма-

саласига алоҳида эътибор қаратиш даркор.

Бешинчи. Қуролли Кучларимизни ислоҳ этишнинг энг муҳим йўналишларидан бири — офицер ва сержант кадрларни тайёрлайдиган, қайта тайёрлайдиган ва уларнинг малакасини оширадиган, интеллектуал жиҳатдан юксак, аналитик ва стратегик фикрлаш қобилиятига, жанговар ҳаракатларни мохирлик билан режалаштириш салоҳиятига эга, қўл остидаги бўлинмаларни самарали бошқариш, уларда соғлом ахлоқий-руҳий муҳитни қарор топтиришга қодир бўлган профессионал ҳарбийларни шакллантиришни таъминлайдиган ўзлуқсиз тизимни янада тақомиллаштиришдан иборатдир.

Қуролли Кучлар қўмондонлиги ҳарбий таълим муассасалари, сержантлар тайёрлаш мактабларини энг замонавий таълим жиҳозлари, жумладан, моделлаштириш ва симуляция воситалари, компьютер техникаси, ҳарбий полигон асбоб-ускуналари билан таъминлаш масаласига бундан буён ҳам асосий эътиборни қаратишни лозим. Ўқув жараёнини ташкил этишда ҳарбий соҳани ривожлантиришнинг асосий тенденцияларини, муайян ҳудуд доирасида тез ва шиддатли тарзда кечадиган операциялар ва жанговар ҳаракатлар олиб бориш бўйича бугунги тажрибаларни акс эттирадиган фан ва иختисосликларни ўзида муҳассас этган замонавий таълим дастурларига асосланиш зарур. Курсантларни назарий жиҳатдан тайёрлаш уларнинг қўшинлар сафидаги амалий тайёргарлиги билан ўзвий равишда тўлдирилиши, қундалик жанговар хизмат фаолияти билан чамбарчас боғлиқ ҳолда олиб борилиши керак.

Буларнинг барчаси ҳарбий таълим муассасаларни ўқитувчи ва инструкторлари таркиби олдида алоҳида юксак талаблар қўяди. Улар юқори даражадаги профессионал билим ва қўнқималарга эга бўлиши, замонавий ўқув-тарбия ишларининг шакл ва усулларини пухта эгаллаган ҳолда, ўзининг педагогик ва ҳарбий-профессионал малакасини доимо ошириб, хорижий армияларнинг илғор тажрибаларини ўзлаштириб бориши даркор. Мухтасар айтганда, улар ўз хизмат бурчини юқори даражада адо этиш, тартиб-интизомга қатъий риоя қилиш, юксак маданият ва ахлоқ бора-сида ибрат ва намуна кўрсатишлари лозим.

Юқорида зикр этилган масалаларни ҳал этишда Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари академияси олдида катта вазифалар турибди. Яқинда уни тубдан қайта ташкил этиш жараёнида олий қўмондонлик таркибидаги офицерларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, шунингдек, мудофаа қурилиш соҳасидаги илмий-амалий тадқиқот ва ишланмаларни мувофиқлаштириш, мамлакатимизда ҳарбий таълимни ривожлантириш масъулияти айнан шу академияга юклангани ҳам бунинг яққол далилидир.

Ҳарбий таълим тизимини модернизация қилишда етакчи хорижий давлатлар, жумладан, НАТОга аъзо мамлакат-

ларнинг офицер ва сержантлар тайёрлаш тажрибасидан кенгроқ фойдаланиш зарур.

Олтинчи. Мудофаа қурилиш соҳасидаги ислохотларнинг муваффақияти шахсий таркибининг маънавий-руҳий тайёргарлик даражаси билан бево-сита боғлиқдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, армиянинг қудрати фақатгина унинг жанговар тайёргарлиг, ҳаракатчанлиги, энг ян. қурол-яроғлар билан таъминлангани билан эмас, балки Қуролли Кучларимиз сафлари профессионал тайёргарликка эга бўлган шахсий таркиб билан қай даражада тўлдирилгани, офицер, сержант ва аскарларнинг маънавий, ахлоқий-руҳий фазилятлари, уларнинг фаол ҳаётий позицияси ва қатъий эътиқоди, она Ватан тақдир учун масъулият ҳиссининг нақада юксак экани билан белгиланади.

Бу мақсадларга эришиш учун энг замонавий педагогик, ахборот-коммуникация технологияларидан, жумладан, етакчи жамоат ташкилотлари, олимлар, мутахассислар, маданият ва санъат намоёндаларининг куч ва имкониятларидан кенг фойдаланиш лозим.

Шу билан бирга, ҳарбий хизматчиларни уй-жой билан таъминлаш, ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оила аъзолари эҳтиёжларига жавоб берадиган замонавий ҳарбий шарҳарлар барпо этиш, ҳарбий округлар микёсида интеграциялашган қўшинларорти таъминотини йўлга қўйиш, ижтимоий, уй-жой, маиший, тиббий таъминот тизимларини яратиш юзасидан қабул қилинган давлат дастурларини амалга ошириш вазифалари доимий эътиборимиз марказида бўлиши керак.

Бу вазифаларнинг ўта муҳим аҳамияти шундаки, авваламбор **бугунги шaroитда фақат пухта тайёргарликка эга бўлган, ҳар томонлама яхши таъминланган ва ижтимоий ҳимояланган Қуролли Кучларга хавфсизлик ва барқарорликнинг, сарҳадларимиз дахлсизлиги ва мамлакатимиз ҳудудий яхлитлигининг, пировард натижада эл-юртимизнинг тинчлиги ва osoyishtaligini, осуда ҳаётимизнинг мустаҳкам ва ишончли кафолати бўла олади.**

Азиз ватандошлар!

Мана шу кутлуғ айёмда сизларни Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ташкил этилганининг 19 йиллиги билан яна бир бор табриклар эканман, барча ҳарбий хизматчиларга — аскар ва сержантлар, офицер ва генералларга — бугунги кунда Қуролли Кучларимиз сафларида масъулиятли хизмат вазифасини ўтаётган юртимизнинг мард ва жасур ўғлонларига, Ватанимизни ҳимоя қилишдек олижаноб бурчини муносиб адо этаётган барча инсонларга самимий миннатдорлик сўзларини изҳор этишдан қўсқайман.

Барчангизга янги 2011 йилда мустаҳкам соғлиқ, бахт ва омад тилайман!

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Президенти,
Қуролли Кучлар Олий
Бош Қўмондон

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Мамлакатимизда Қуролли Кучларимизнинг ҳуқуқий мақоми Бош Қомусимизда аниқ белгиланиб, уларнинг давлатимиз суверенитети, ҳудудий ахилтиги, элимизнинг осуда ҳаёти ва хавфсизлигини таъминлашлари учун энг зарурий шарт-шароит ва кенг имкониятлар яратилмоқда. Жанговар қобилият ва тежорликини ошириш мақсадида Миллий армиямиз замонавий қурол-яроғ ва ҳарбий техника билан таъминланиб, ҳарбий тузилма қайта ислоҳ этилмоқда. Бу борада асосий жанговар бўлиналари-нинг принципал жиҳатдан мутлақо янги тақилли-таркибий тузилмаси жорий этилиб, бошқарув ва тизимларнинг бир-бирини тақорлайдиган, кам самарали бўғинлари тугатилгани, айниқса, қувонарли ҳолдир.

Қолаверса, ҳарбийларнинг профессионал тайёргарлигини оширишга, ҳарбий билим ва интеллектуал салоҳиятини, маънавий-ахлоқий, руҳий фазилатларини юксалтиришга қаратилган тақдирлар, уларнинг хизматни ўташ ва яшаш шароитларини яхшилаш, ижтимоий қўллаб-қувватлаш, моддий ва маънавий рағбатлантириш борасидаги ишлар изчиллик билан олиб борилмоқда. Сержант ва офицер кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг замонавий талабларга жавоб берадиган самарали тизими яратилди. Ҳарбий хизматчиларнинг назарий ва амалий билимларини тақомиллаштириш, ҳарбий-жанговар фаолиятнинг тақриба ва малакасини чуқур эгаллашлари учун кенг имкониятлар яратилгани ҳам катта аҳамиятга эгадир.

Қуролли Кучларимизда ўқув-тарбия жараёни мутлақо янги ўқув-техник ва маънавий-ахлоқий асосда олиб борилаётгани профессионал армияни янада тараққий эттиришни таъминлаётди. 14 январь — Ватан ҳимоячилари кунини миллий байрамимиз этиб белгилангани эса кўксимизни гурурга тўлдирди.

ТИНЧЛИК — БАХТЛИ ҲАЁТ ТАНТАНАСИ

Пойтахтимиздаги «Туркистон» саройида ўтказилган тантанали тақдир Қуролли Кучларимизнинг 19 йиллиги ва ушбу байрамга бағишланди. Шу муносабат билан бу ерга соҳа ходимлари, турли вазирилик ва муассасалар, кенг жамоатчилик аъзолари, Қуролли Кучларимиз фаришлари, ота-оналар ва ёш авлод вакиллари жам бўлишди.

Тантанали маросим очик деб эълон қилингандан сўнг Ватанимиз

мадҳияси янграб, юракларга ифтихор ва шавқ бағишлади. Шундан сўнг Ўзбекистон Республикаси Президенти, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондонини Ислол Қаримовнинг Ўзбекистон Қуролли Кучларининг 19 йиллиги муносабати билан Ватан ҳимоячиларига йўллаган байрам табригини Мудофаа вазири Қобил Бердиев ўқиб эшиттирди.

— Байрам табригини эшитиб, кўксим фахр ва ифтихорга тўлди,

14 январь — Ватан ҳимоячилари кунини Мустақиллик майдонида юртимиз посбонлари саф тортиди. Аънаанага кўра, майдонга ташир буюрган Ўзбекистон Республикаси Мудофаа, Ички ишлар, Фавқулодда вазиетлар вазириликлари, Миллий хавфсизлик хизмати ҳамда Давлат божхона ва солиқ қўмиталари вакиллари хурийатимиз, порлоқ истиқболимиз ва эзгу ниятларимиз рамзи бўлган Мустақиллик ва эзгулик монументи пойига гуллар қўйди-лар.

Сарвар ЎРМОНОВ (ЎЗА) олган сурат.

— дейди майор Баҳодир Хайдаров. — Президентимиз, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондонини Ислол Қаримовнинг Ватан ҳимоячиларига билдирган юксак эътибори бизни ўз касбимизга янада масъулият билан ёндашишга, эл-юртимиз хавфсизлиги ва тинчлиги йўлида бор куч ва имкониятимиз билан меҳнат қилишга рағбатлантиради, кучини кучга куч, шижоатимизга шижоат қўшади.

Шундан сўнг мамлакатимизнинг мудофаа қудратини юксалтириш, миллий хавфсизлигини таъминлаш, ёшларини миллий истиқлол ғояси ва она Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш ишига қўшаётган катта ҳиссаси, ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги фаол иштироки, шунингдек, сарҳадларимиз дахлсизлигини таъминлаш, миллий манфаатларимизни ҳимоя қилиш, тинчликни, барқарорлиқни ва жамоат тартибини мустаҳкамлаш борасидаги хизмат бурчини бажариш чоғида мардлик, жасорат ва фидойилик қўрсатгани учун Президентимиз фармониға мувофиқ, Ватан ҳимоячилари кунини муносабати билан тақдирланган ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, Мудофаа ва Фавқулодда вазиетлар вазириликлари ходимларидан бир гуруҳига фариш унвонлар, орден ва медаллар тантанали равишда топширилди.

Шунингдек, тақдирда Миллий армиямиз қўшинларидаги жанговар тайёргарлик тизимини янада тақомиллаштириш, ҳарбий хизмат нуфузини янада ошириш, жасур ва мард ўғлонларимизнинг Ватанга, танлаган касбига муҳаббатини янада юксалтириш мақсадида 2004 йилдан буюн мунтазам ўтказиб келинаётган «Энг илгор мутахассис» кўрик-танловининг 2010 йилги ғолиблари диплом ва қимматбаҳо совғалар билан мукофотланди.

Тақдирда йиғилганлар учун санъаткорлар ва эстрада хонандалари томонидан катта байрам концерти намойиш этилди.

Дилшод ҚАРИМОВ,
«Ma'rifat» мухбири

«ВАТАН ҲИМОЯСИ — МУҚАДДАС БУРЧ»

мактабларда ўтказилган илк дарслар ана шу мавзуга бағишланди

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Яккасарой туманидаги 144-умумтаълим мактаби биносига киришингиз билан байрам шукухи кўзга ташланади. Меҳмонлар — ҳарбий либосдаги 21-Меҳрибонлик уйи тарбияланувчилари оркестр гуруҳи томонидан ижро этилаётган мусиқа садоси остида, гуллар билан қутиб олинди. Илк бора ўтказилаётган бундай очик дарсларга Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларидида хизмат қилаётган офицерлар, сержантлар, туман халқ таълими бўлими вакиллари, санъаткорлар ҳамда ҳудуддаги маҳалла фуқаролар йиғинлари раис ва фаоллари тақлиф этилди.

Очик дарслар ҳар синфда қизиқарли ва ўзгача руҳда ўтказилди. Айниқса, 9-«А» синфда тарих фани ўқитувчиси Хусниддин Тоҳиевнинг тарбиявий дарси слайдиди видеоролик ва кўргазмалар қуроллар ёрдамида намунали ўтказилгани ҳеч кимни бефарқ қолдирмади.

Дарс аввалида ўқувчилар қўлини кўксига қўйиб, гурур билан Давлат мадҳиясини ижро этишди. Ўқитувчи Ўзбе-

кистон Республикаси Қуролли Кучлари фаолиятининг янада тақомиллашиб бораётгани, амалга оширилаётган ислохотлар ҳақида маълумот бериб ўтди. Сўнгра муаллим «Мустақиллик», «Истиқлол», «Ватан», «Ватан ҳимояси», «Муқаддас бурч» каби сўзлар маъносини ўқувчилардан изоҳлашни сўради. Болалар саволларга катта қизиқиш билан жавоб беришди.

«Юрт тинчлиги — баркамол авлод қўлида» мавзусидаги слайд намойиши ёшлар онига Ватанимиз хавфсизлиги учун масъуллик, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларга дахлдорлик, юрт шаънини асраб-авайлаш каби туйғуларни сингдиришда самаралидир.

— «Ватан ҳимояси — муқаддас бурч» мавзусида ўтказган дарслар катта ижтимоий-сиёсий воқеликка айланди. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари, унинг ҳарбий салоҳияти, куч-қудрати ҳақида ёшларимизга кенгроқ тушунақ бериш улар қалбига ватанпарварлик ҳиссини солади. «Юртимиз тинчлиги йўлида», «Ватанимиз тақдирини — менинг тақдирим» мавзусидаги иш

ҳамда «Ватан останада бошланади» шиори остида ўтказилган расмлар танлови ҳам бу борадаги муқаддас ишга уйғун ва ҳамохандир, — дейди мактаб директори Гулчеҳра Расулова.

Ватанпарварлик дарслари синфхоналардан тақдирлар залига кўчди. Ўқувчилар ижро этган ватанпарварлик руҳидаги саҳна кўринишлари, куй ва рақслар ижроси байрам кайфиятига янада жўшқинлик бахш этди. Шу ўринда Ўзбекистон халқ артистлари Тўти Юсупова ва Пўлат Носировнинг ёшлик хотираларини ўқувчилар синчковлик билан тингладди.

— Бугунги дарслар бир-биримизга меҳрли бўлишга, Ватанимизни қадрлаш ва асрашга ундайди. Мен келгусида отам каби ҳарбий бўлмоқчиман. Ватан ҳимоячилари қаторида мактабимни, маҳалламни, юртимни ҳимоя қилишни истайман, — дейди 7-синф ўқувчиси Бунёд Қурбонов.

— Ватан ҳимоячилари кунига бағишланган дарсларга пухта тайёргарлик қўриш мақсадида ўқитувчилар қўшимча адабиётлардан, тарихий ман-

балардан, шунингдек, Ватан ҳимоячилари фаолияти ҳақида ҳикоя қилувчи видеороликлардан фойдаланишди, — дейди Бухоро шаҳридаги 35-мактаб директорининг илмий ишлар бўйича ўринбосари Қамбара Болтаева. — Бу кунини ўқувчиларимиз ҳар доимгидан кўтаринки руҳ билан мактабга кириб келишди. Синфларнинг безатилиши ҳам ўзгача. Қўриб турганингиздек, ҳар бир синф ўқувчилари байрамга бағишлаб деворий газеталарнинг янги сонини чиқаришди.

— Бугунги машғулотиمنى «Қадамба-қадам етти қадам» усулида тайёрладим, — дейди 6-«Д» синф раҳбари Сора Аҳмедова. — Унда Ватанимизнинг етти нафар бўлғуси ҳимоячилари Ватан, ватанпарварлик, буюк аждодларимизнинг ватан ҳимоясидаги жасоратлари мавзуларида фикр алмашди. Уларнинг мушоҳада ва билимларини ҳулосалар эканан, аввал барчаларини фаолликлари учун тақдирладим.

Жиззах шаҳридаги 1-мактабининг малакали ўқитувчиси Наргиза Алимова 3-«Д» синфда биринчи дарсни сермизмун ўтказишга эришди. Дарс жа-

раёнида ўқувчиларга Ватанимизнинг мудофаа қудратини ошириш ва халқимиз оқойишталарини сақлашда миллий армиямизнинг ўрни ва хизмати ҳақида батафсил маълумот бериб ўтди.

Очик дарсда иштирок этган Жиззах олий ҳарбий авиация билим юрти курсантлари ўқувчиларга ўзлари тақсил олаётган даргоҳдаги қулай шарт-шароит ва имкониятлар тўғрисида сўзлаб беришди. Мактабдаги 54та синфда ўтказилган очик дарсларда Ватанимиз ҳимоя қилиш ҳар бир фуқаронинг муқаддас бурчи эканлиги ўқувчиларга онига сингдирилди.

Юртимизнинг барча мактабларида бундай дарслар ушшоқлик билан ўтказилди. Уларнинг натижасида Ватан туғилган масканимиз, таълим олган мактабимиз, унб-ўсаётган маҳалламиз экани, уни ҳимоя қилиш, кўз қорачигидек асраш ҳар бир йигит-қизнинг муқаддас бурчи эканлиги ўқувчилар қалбига етиб борган бўлса, қўзланган мақсадга эришган бўламиз.

Моҳичеҳра ЛАТИПОВА,
Сора ТОШЕВА,
Абдусаттор СОДИҚОВ,
«Ma'rifat» мухбирлари

ТАЛАБАЛАРНИНГ ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ УЎРГАНИШГА КИЗИКИШИ КАТТА. ДУНЁДА СОДИР БЎЛАЁТГАН ВОҚЕАЛАРДАН ХАБАРДОР БЎЛИШДА ЧЕТ ТИЛЛАРИНИ БИЛИШ ХАЛ ҚИЛУВЧИ АҲАМИЯТ КАСБ ЭТМОҚДА.

Хорижий тилларни ўрганиш ҳар қандай касб эгаси учун кенг дунёқараш ва тафаккур эшикларини очади, илм-фан соҳасидаги нодир асарлардан хабардор бўлиш, замон билан ҳамнафас яшаш имконини беради.

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида бўлиб ўтган семинарда айнан шу масалага эътибор қаратилди. Асосий мақсад — олий таълим муассасалари кафедра мудири, деканлари ва проректорлари учун инглиз тилидан амалий тўрт ойлик малака ошириш курсларини ташкил этиш ва профессор-ўқитувчилар фаолиятини такомиллаштиришдан иборат.

Шавкат ТОИРОВ

МИРЗО УЛУҒБЕК ТУМАНИДАГИ 286-МАКТАБДА САВОДХОНЛИК БАЙРАМИ БЎЛИБ ЎТДИ. УНДА МАКТАБНИНГ 1-СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ ОТА-ОНАЛАРИ ИШОНЧИН ОҚЛАШ УЧУН МЕХРИБОН, БИЛИМДОН, ЖОНКУЯР УСТОЗЛАРИДАН ОЛГАН БИЛИМЛАРИНИ НАМОЙИШ ЭТДИЛАР.

Қалблари ва дафтарларига, энг аввало, Ватан, Она, Мактаб сўзларини битган болалар ифтихор билан шеърларни ифодали ўқидилар, уларга илк ҳарфларни ўргатган "Alifbe" китоби ҳақида тўлқинланиб сўзладилар.

Бошланғич таълим ўқитувчиси Муножат Бўрихужаева ўқувчиларни табриклаб, келгуси ўқишлариға омад тилади.

МУХБИРИМИЗ

Суратда тadbирдан лавҳа акс этган.

ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ КЎП ЖИХАТДАН ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ МАҲОРАТИ ВА ТАЖРИБАСИГА ДАХЛДОРДИР. БУ МАСАЛАГА НАВОЙИ ВИЛОЯТ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ БОШҚАРМАСИНИНГ МЕТОДИКА МАРКАЗИ ТОМОНИДАН КАТТА ЭЪТИБОР ҚАРАТИЛМОҚДА.

Айни кунда вилоятдаги умумий ўрта таълим мактабларида 1441 нафар ўқитувчи янги педагогик технологиялар асосида иш олиб бориб, сезиларли ижобий натижаларга эришмоқда. Ўтган йил давомида 63 нафар педагогнинг иш тажрибаси вилоят, 8 нафариники эса республика миқёсда оммалаштирилди. Йил давомида «Очик дарслар фестивали» босқичма-босқич ўтказиб борилди. Фестивалнинг республика босқичи натижасига кўра эса, умумжамоа ҳисобида навоийлик педагоглар ғолиб бўлиб, Навоий шаҳридаги 11-мактабнинг ҳуқуқ фани ўқитувчиси Фозил Бўриев, Қизилтепа туманидаги 12-мактабнинг миллий истиклол ғояси фани ўқитувчиси Шахноза Мавлонова, Хатирчидаги 16-мактабнинг тарих фани мураллими Феруза Рўзиевалар Халқ таълими вазирлигининг 1-даражали, Нуротадаги 1-мактабнинг бошланғич таълим ўқитувчиси Дилдора Исломова, Зарафшон шаҳридаги 12-мактабнинг она тили ўқитувчиси Линура Остонаевалар 2-даражали диплом билан тақдирланишди.

Шунингдек, туман ва шаҳарлар ўртасида ўтказилган «Энг намунали касб-хунарга йўналтирилган ва психологик-педагогик таъхис маркази» кўрик-танловининг республика босқичида Зарафшон шаҳар ХТБ қошидаги таъхис маркази биринчи ўринни, «Энг намунали касб-хунарга йўналтириш ва психологик-педагогик туман (шаҳар) таъхис хизмати йўлга қўйилган мактаб» кўрик-танловида шу шаҳардаги 10-мактаб фахрли 3-ўринни эгаллашга муваффақ бўлди.

О.ОЧИЛОВА

ТАЛАБАЛАР УЧУН ФОЙДАЛИ МАШҒУЛОТЛАР

Газетамизнинг аввалги сониди Қибрай туманидаги «Ботаника» санаторийсида Гулистон давлат университети маъмурияти, касба уюшмаси кўмитаси ва «Камолот» ЁИХ ташаббуси билан олти йилдан буён анъанавий тарзда ўтказиб келинаётган «Камолот — келажак таянчи» кишки фаоллар мактабнинг навбатдаги машғулотлари бошлангани ҳақида хабар берган эдик.

Таъкидлаш жоизки, олти кунлик машғулотлар талабалар учун ниҳоятда фойдали бўлди. Кишки фаоллар мактаби дастурига кўра талабалар пойтахтимиздаги Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси, «Шаҳидлар хотираси» ёдгорлик мажмуи, «Олимпия захиралари» музейларида бўлдилар. Республикамизнинг таниқли олимлари, раҳбар ходимлари ва санъаткорлар билан ташкил этилган давра суҳбатларида қатнаш-

дилар. Бундан ташқари, «Камолот» ЁИХ Марказий кенгаши ходимлари, Олий Мажлис Сенати аъзолари билан учрашувлар ўтказилди.

Эътиборлиси, талабалар «Раҳбарликнинг ўзига хос хусусиятлари», «Бошқарув жамоасини шакллантириш», «Раҳбарлик маданияти», «Талаба-ёшлар маънавиятининг долзарб вазифалари», «Баркамол шахс си-

фатлари», «Жамиятда баркамол, фаол ёшларнинг ўрни», «Талаба-ёшларнинг имкониятлари, интеллектуал қобилиятларини юзага чиқариш усуллари» мавзуларида ўтказилган семинар-тренингларда суҳбатчилар эмас, фаол иштирокчига айланишди.

Тadbир кунлари ОАВ вакиллари ҳамда Ўзбекистон халқ артистла-

янги рукнлар ташкил этиш юзасидан ўзига хос тақлифлар ҳам билдиришди.

Қизикarli учрашувлардан сўнг талабалар фаоллигида тренерлар раҳбарлигида нутқ маданияти ва нотиклик, раҳбар ҳодимда яна қандай хусусиятлар бўлиши керак, раҳбар лойиҳалар устида қандай ишлаши зарур каби мавзуларда баҳс-мунозара уюштирилди. Мунозаралар якунида «XXI аср талабаси қандай бўлиши керак?», «Энг ташкилотчи етакчи», «Энг яхши шахматчи», «Энг яхши мутахассис», «Энг билимдон талаба» каби бир қанча номинациялар бўйича ғолиблар ҳам аниқланди.

Дилфуза
ТОШКЕНБОВА,
«Ma'rifat» мухбири

РЕСПУБЛИКА БОЛАЛАР КУТУБХОНАСИДА ПОЙТАХТИМИЗДАГИ 145 ВА 64-МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИ ИШТИРОКИДА БЎЛИБ ЎТГАН «МАРД ЎҒЛОНЛАР ЮРТ ТАЯНЧИ» ДЕБ НОМЛАНГАН ТАДБИР ВАТАН ХИМОЯЧИЛАРИ КУНИГА БАҒИШЛАНДИ.

Марказий офицерлар уйи мутахассиси, илмий услубий бўлим бошлиғи Убайдулла Олтинов ўқувчи-ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш шу мавзудаги китоблар мўлаоси билан боғлиқ эканлигини таъкидлади ва бу ишни амалга ошираётган кутубхона жамоасига миннатдорлик билдирди.

Тошкент Олий Умумқўшин кўмондонлик билим юрти ўқитувчиси, майор Акмал Равшанов ҳарбий хизматчиларга кўрсатилаётган ғамхўрликларга тўхталиб ўтди.

Мониторда ҳарбийларнинг жанговар машғулоти акс эттирилган лавҳалар намойиш қилинди. Бу иштирокчиларга манзур бўлди.

Анвар ҚОБИЛОВ
В.ГРАНКИН олган сурат.

СИРДАРЁ ВИЛОЯТ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ БОШҚАРМАСИ ТОМОНИДАН ВАТАН ХИМОЯЧИЛАРИ КУНИ ВА ҚУРОЛЛИ КУЧЛАРИМИЗ ТАШКИЛ ЭТИЛГАННИНГ 15-ЙИЛЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН «ВАТАН ХИМОЯСИ ЭНГ ОЛИЙ БУРЧ» ДЕБ НОМЛАНГАН БАЙРАМ ДАСТУРИ ТАЙЁРЛАНДИ.

Туман ва шаҳар маданият ва спорт ишлари бўлимлари билан ҳамкорликда 17та ҳарбий қисмда ана шу дастур асосида тadbир ташкил этилди. Тadbирда таниқли санъат усталари, ёш эстрада хонандалари ва бадий жамоалар ўз концерт дастурлари орқали ҳарбий қисмда хизмат қилаётган мард ўғлонларни, сержант ва офицерларни байрам билан табрикладилар.

Гулистон шаҳридаги «Сайхун зиё нихоллари» ҳарбий спорт мактаби ўқувчиларининг қизиқарли чиқишлари иштирокчиларда яхши таассурот қолдирди.

Мухтасархон КАРИМОВА

ХИВА ТУМАНИДАГИ 17-УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИДА «ВАТАН ХИМОЯЧИЛАРИ ҲАМИША ҚАЛБИМИЗДА» ДЕБ НОМЛАНГАН ТАДБИР БЎЛИБ ЎТДИ.

Тadbирга бир гуруҳ уруш қатнашчилари, ҳарбийлар ва маҳалла фаоллари тақлиф этилди. Сўзга чиққан меҳмонлар ўтган кунларни ёд этиб, бугунги дорилмомон кунларни қадрлаш ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиз эканлигини таъкидладилар.

Ватанимиз тинчлиги, осмонимиз мусаффолигини асраб-авайлаш нафақат ҳарбийларимиз, балки ҳар биримизнинг олий бурчимиздир, деган тушунча ушбу тadbир иштирокчилари қалбига муҳрланди.

И.СОБИРОВА,
Хива туманидаги 17-мактабнинг
9-синф ўқувчиси

НИШОН ТУМАНИДАГИ НИШОН ҚИШЛОҒИДА ЖОЙЛАШГАН 3-УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБИДА 14 ЯНВАР — «ВАТАН ХИМОЯЧИЛАРИ КУНИ» МУНОСАБАТИ БИЛАН «ЁШ МЕРГАНЛАР» СПОРТ МУСОБАҚАСИ БЎЛИБ ЎТДИ.

Мусобақа туман халқ таълими бўлими ҳамда «Ватанпарвар» ташкилоти туман бўлими ҳамкорлигида ўтказилиб, унда 28та мактаб ва 5та касб-хуна қоллежи жамоалари иштирок этди.

Тadbирни туман халқ таълими бўлими мудири Раҳматжон Аскарлов кириш сўзи билан очди ва йилгилангари байрам билан самимий табриклади. Ҳаво милитсидан ўқ узаш ва турникка тортиниш бўйича беллашуларда 1-ўринни Нишон қишлоқ ҳўжалиги касб-хуна қоллежи жамоаси, 2-ўринни 2-умумтаълим мактаби жамоаси, 3-ўринни эса 7-ихтисослаштирилган умумтаълим мактаби жамоаси қўлга киритди.

Ғолибларга ташкилотчиларнинг фахрий ёрлиқлари ва эсдалик совғалари топширилди.

Ўқтам МЕЙЛИЕВ,
«Ma'rifat» мухбири

ТОШЛОҚНИ ЯШНАТГАН МАКТАБ...

...2007 йилнинг кузи. Янги мактаб қурилиб фойдаланишга топширилган. Лекин чор атрофи бўм-бўш. Яккам-дуккам антоқларни айтмасангиз, на бир дарахт, на гулу гиёҳ ўсмаган бу томонларда. Ўз номи ўзи билан «Янги Зарафшон» дея аталувчи массив шаҳардан бирмунча олисда жойлашган. Худудда уйлар қад ростлаб, аҳоли истиқомат қила бошлаганига ҳам ўнчалик кўп бўлмаган. Шу боисми, ҳар қалай иссиқ кунлари соясида ором олгулик яшиллик йўқ.

Мактаб раҳбари Аксавли Тумишова бугун ҳам одатига ўра дарслар тугаб, ишларини саранжомлагач, мактаб ҳовлисига чиқди. Кеч кузда бир неча мевали ва манзарали дарахтлар ўтқизиш нияти бор. Лекин ҳамма жой тош-шағал, кетмон ўрсангиз «қарс» этиб, учкун чиқиб, ер садо қайтади. Лекин мактабнинг ободлиги ўқувчиларнинг чуқур билим олишига рағбат уйғутувчи муҳим омиллардан-да. У ўйлай-ўйлай охири ерни бир амаллаб ағдариб, шағалларини элаб олиш керак, деган фикрга келди. Бир ҳафтадан ошибдики, шу иш билан машғул, ажратилган катта-кичик тошлар бир четга ўйлаяпти. Кейинчалик уларни йўлу йўлкаларга ишлатиш мумкин...

Аваллига жамоадошлари унинг бу уринишларини бир етдан кузатгандай бўлишди-ю, бирин-кетин ёнига келиб, кўмаклаша бошлашди. Шанба-кшанба кунлари умр йўлдоши ҳам ҳашарга келди... «Хорма, директор қизим, шу ердан тилло топдингми дейман-да», — дея ҳазиллашиб ўтиб кетган отахон, ортидан маҳалла фаолларини ҳам эргаштириб келганга мушқулларини осон қилиб кетишяпти.

Хуллас, қўлдан қуён қочиб қутулмас, деганларидек, Аксавли ўша йили кеч кузакнинг ўзидаёқ мактаб атрофига бир неча туп манзарали дарахтлар эктирди, эрта кўклам яна, куз келиши билан яна ва яна...

Энг эътиборлиси, мактабдаги бу яшариш бирин-кетин хонадонларга, маҳаллаларга кўчди. Ҳовлиларнинг этаклари, уйларнинг атрофига ҳам дарахтлар ўтқазила бошланди.

Бугун «Янги Зарафшон» массиви томон йўлингиз тушса, баҳору ёз, кузда рангоранг гуллар, ям-яшил дарахтларга кўмилган билим даргоҳи қаршисидан кўнглингиз яшнаб ўтасиз. Қиш кунлари эса ям-яшил арчалар, йўлкалардаги орасталик кўнглингизга илиқлик узатади. Мазкур 9-мактаб-

моқчи бўлгандек мамнуният билан ортидан эргаштириб. — Сув чикди. Биласизми, бизнинг худудда ёзда сув жуда танқис бўлади. Машиналарда ташиб кудуқларни тўлатиб, сўнгга челақлаб дарахтлару гулзорларни суғорамиз. Ҳозир эса ана шу қазилган ҳандақлар орқали беш тонна атрофиди сув тўплаб қўйдик. Икки

асосий эътиборни таълим мазмунини ривожлантиришга қаратиб, берилган ўқув жинҳозларидан тўғри ва унумли фойдаланиш бизнинг бурчимиз-да. Олдинлари болаларимиз бир неча километр олисдаги турли билим даргоҳларига қатнаб ўқишарди. Отаналар хавотирда, имкониятлар чегараланган эди...

Дарвоқе, янги мактаб иш бошлаганидан буён ўтган йиллар давомида мазкур илм гўшаси вилоят миқёсида ўтказилган «Энг обод таълим муассасаси», «Йилнинг энг яхши мактаби» танловларида фахрли иккинчи ўринни кўлга киритди. Мактаб ўқувчилари «Ижодкор эколог» кўрик-танловининг республика босқичида кетма-кет биринчи ва иккинчи ўринларни эгаллашди. «Табиат — бугун, кеча» мавзусида вилоят миқёсида ўтказилган танловда ҳам иккинчи ўринни забт этишди. Бу ютуқларнинг барчаси замирида жамоанинг ёшлар қалбига табиатга муҳаббат уйғотиш борасида ибратомуз амалий ишлар олиб бораётгани мўжасам, назаримда. 2008-2009 ўқув йилида «Битирувчилар боғи»нинг илк кўчатлари ўтқазилгандан буён ҳар йили мактабни битириш арафасида турган ўқувчилар баҳорда ана шу боққа ўз ниҳолларини экиб, кўкартириб, парваришлашди ва бу юмушни укаларига топшириб, илм даргоҳи билан хайрлашди.

Албатта, табиат меҳнат билан яшнайди ва айна пайтда табиатга муҳаббат инсонни меҳнатга ўргатади. Мактаб ўқувчиларининг фан олимпиадалари ва турли танловларда эришаётган муваффақиятлари бунинг далилидир.

...Кўҳна Қизилқумнинг кенжа масканларидан саналувчи Зарафшон шаҳро бағрида бунёд этилган шаҳар. У бугун гуллаб-яшнаган, ораста ва озода, обод гўшалардан бири. Унинг бу файзи, кўрки мактаблардан, ўқитувчиларнинг табиатга, юртга муҳаббатидан баҳра олиб туради, десак ҳақиқатдан асло узоқ эмас.

Ойбуви ОЧИЛОВА

Истиқлол йилларида Ватанимизни ҳар томонлама гуллайти-яшлатиш, бунёдкорлик, ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ишлари юқори поғонага қўтарилди. Бугун юртимизнинг қайси бир гўшасида бўлманг, атрофдаги орасталик, равон йўллар, мевали боғлар, қад кўтараятган замонавий уйларга қараб баҳри-дилингиз очилади.

Бу каби хайрли амаллар кўламини янада кенгайтириш, самарадорлигини оширишга ўзларининг муносиб хиссасини қўиш мақсадида Ўзбекистон қасаба уюшмалари Федерациясининг V Қурултойи қатнашчилари мамлакатимиз Мустақиллигининг 20 йиллиги нишонланадиган йилда ҳар бир қасаба уюшма фаоли томонидан 20 тўпдан кўчат экиш ташаббуси билан чиқиб, ижобий натижаларни кўлга киритмоқдалар.

— Бу борада амалга оширилаётган юмушлар диёримизнинг ҳар бир худудида ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ишларини янада кенгайтириш, аяниқса, ёшлар онгига ватанпарварлик, бунёдкорлик, табиатга меҳр-муҳаббат туйғуларини оширишга хизмат қилиши табиий, — дейди Ўзбекистон алоқа ходимлари қасаба уюшмаси Марказий кенгаши раиси Тўлқин Тешабоев. — Шунингдек, бу эзгу ва хайрли ишлар натижасида элимиз дастурхони тўкинлиги, атроф-муҳитнинг экологик жиҳатдан тозаллиги таъминланишига ҳам ҳисса қўишлади.

Бугунги кунда хусусан, Сирдарё

ТАШАББУС ҚАНОТ ЎЙМОҚДА

вилоятида белгиланган чора-тадбирлар дастурига асосан вилоят корхона ва ташкилотларида фаолият кўрсатаётган 2824 нафар ходим томонидан 62980 донга кўчат экилиши белгиланиб, Боёвут туманида «Таълим ходимлари», Сирдарё туманида «Тиббиёт ходимлари» боғларини ташкил этишга киришилди. Вилоят ҳокимлиги ходимлари томонидан 920 туп, ички ишлар бошқармаси ходимлари томонидан 1100 туп, йўл ҳаракати хавфсизли-

олма, 12700 туп нок, 39600 туп гилос, 70200 туп ўрик, 50100 туп олхўри ва 183400 туп бошқа мевали дарахтлар, 33800та узум кўчатлари экилди. Манзарали дарахтлардан эса 43400 донга арча, 208900та террак, 149300 туп бошқа турдаги дарахт кўчатлари ўтқазилди.

Самарқанд вилоятида ҳам бу борадаги ишлар қизгин бормоқда. Чунончи, вилоятдаги 25та болалар соғломлаштириш оромгоҳлари худудига 2670 туп мевали ва ман-

ришилиб, айна кунгача туманда 300 гектардан зиёд янги боғлар ташкил этилди. Пискент, Чиноз, Оққўрғон, Оҳангарон, Қибрай туманларида ҳам ушбу йўналишдаги ишлар қизгин бормоқда. Жиззахда ҳам ободонлаштириш, кўчатлар экиш, янги боғ ва тоқзорларни барпо этиш юзасидан аниқ тадбирлар ишлаб чиқилиб, 2 миллион 700 минг тўпга яқин мевали дарахтлар, узум кўчатлари ва қаламчалар экилди. Хоразм вилоятида ташкил этилган ишчи гуруҳлари томонидан режа тадбирлари асосида қатор ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, туман ва маҳаллаларга мевали дарахт кўчатларини йўл бўйларига, таълим муассасалари ва аҳоли томорқаларига, манзарали кўчатларни ариқ ва зовурлар четига экиш ишлари олиб борилмоқда. Ушбу ишларга вилоят бўйича бугунги кунгача 960 минг донга кўчат ва қаламчалар экилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, қасаба уюшмалари фаоллари экилган ниҳолларнинг узиб-ўишини, барпо этилган боғ-роғлар ва тоқзорларнинг келажақда тўла парвариш қилинишини назоратга олади. Сирасини айтганда, Республикаимизнинг барча вилоятларида қасаба уюшмалари фаолларининг ушбу ташаббуси катта хайрхоҳлик билан қўтиб олиниб, бу эзгу ишлар аввало юртимизга, қолаверса, ҳар бир оилага ободлик, тўкин-сочинлик, қут-барақа олиб келиши таъкидланмоқда.

Муҳаббат ЎРМОНБЕКОВА,
ЎзКУФК матбуот котиби

Mustaqilligimizning 20 yilligi oldidan

ги бўлими томонидан 520 туп, вилоят прокуратураси ходимлари томонидан 500, адлия бошқармаси ходимлари томонидан 760 туп, вилоят қасаба уюшмалари ташкилотлари бирлашмаси ходимлари томонидан 420 туп мевали ва манзарали дарахтлар экиш режалаштирилиб, айна кунларда кўчат ўтқизиш ишлари қизгин давом этмоқда. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, вилоятда мавжуд 4929 гектар боғ майдонлари орасини ҳайдаш, суғориш, маҳаллий ўғит солиш, хашаротларга қарши дорилар ва дарахтларга шакл бериш масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бугунги кунгача вилоят худудларида яшовчи аҳоли томонидан 76700 туп

зарали дарахт кўчатларини экиш учун майдонларни тайёрлаш ва ниҳоллар ўтқизиш бўйича муайян ишлар амалга оширилмоқда. Тошкент вилоятида эса мевали ва манзарали дарахтларни экиш ишларига бугунгача 350 минг нафарга яқин фуқаро жалб этилиб, 285 минг туп мевали ва манзарали дарахтларнинг кўчат ва қаламчалари экилишига эришилди. Юқориқичик туманида 1233 гектар боғ орасига ишлов берилиб, маҳаллий ўғит билан суғориш, хашаротларга қарши ишлов бериш ишлари ўтқазилди. Бўстонлик туманида эса турли мулк шаклидаги барча корхона ва ташкилотлар томонидан 732 гектар майдонда янги боғлар ташкил этишга ки-

Умумтаълим фанлари бўйича ўқувчилар билимлари синовларининг баҳолаш мезонлари

ФИЗИКА

Физика фанидан Республика билимлар синови умумтаълим мактабларининг 7—9-синфларидан биринчи босқич — таълим муассасасида, иккинчи босқич — туманда, учинчи босқич — вилоятда, тўртинчи босқич — Республикада ўтказилади.

Биринчи, иккинчи босқичда ёзма иш, учинчи, тўртинчи (Республика) босқичда эса ёзма иш, лаборатория иши шаклида ўтказилади.

Ёзма иш
Билимлар синовининг биринчи, иккинчи босқичларида мураккаблиги турлича бўлган 5та масала берилади.

Ёзма иш учун 180 минут вақт ажратилади. Ҳар бир тўғри ёзилган масала учун энг юқори 20 балл билан баҳоланади. Максимум 100 балл.

Синовининг учинчи, тўртинчи (Республика) босқичида 5та масала енадиладиган ҳамда 1та лаборатория ишини бажариладиган. Ҳар бир масалага 16 балл, жами 80 балл белгиланади.

Ёзма иш учун 180 минут вақт ажратилади.

Лаборатория иши 20 балл билан баҳоланади. Умумий балл 100 балл.

Масалалардан намуна:
7-синфда синов ўтказиладиган кунга ҳақиқатан мавзулар ва 6-синф ўқув дастуридаги материаллардан топшириқлар тузилади.

Жумладан:
1. Кўтариш крани двигателининг қувавати 5000 В га тенг. Кран 800 кг юкни 10 м баландликка 20 секунд давомда кўтаради. Двигателининг фойдали иш коэффициентини аниқланг.

2. Бир учига 200 г, иккинчи учига 300 г. юк осилган, 1 м. узунликдаги вазисиз ринча мувозанатда қолиши учун унинг узун елкаси неча см. бўлиши керак?

3. Узунлиги 50 см. бўлган илга боғланган шарча 1 минутда 36 марта айланмоқда. Шарчанинг айланмиш частотаси, даври, чизилиши ва бурчак тезликлари топинг.

4. Массаси 12 кг. бўлган тинч ҳолатда турган жисмга 8 с. вақт давомда 6 Н куч таъсир қилса, жисмининг олган тезланишини, шу вақтда эришган тезлиги, ўтган йўли ва ҳаракатнинг ўртача тезлигини топинг.

5. Болалар пружинали тўпқончасининг пружинасини 3 см.га сиқиб охирида унга 20 Н куч қўйилган. Сиқилган пружинанинг потенциал энергиясини топинг.

8-синфда синов ўтказиладиган кунга ҳақиқатан мавзулар ва 6,7-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топшириқлар тузилади.

Жумладан:

1. Эркин тушадиган жисм охириги 196 м. йўлни 4 с. да босиб ўтган бўлса, тушиш вақти, баянлигини топинг.

2. 16 м/с тезлик билан кетаётган поезд тормозлангандан бошлаб, тўхтагунча 128 м. йўл босди. Ҳаракатнинг тезланиши ва поезд тўхтагунча кетган вақтини топинг.

3. Бир хил моддадан тайёрланган иккита сим бор. Биринчи симнинг узунлиги 10 м, кўндаланг кесимининг юзи 0,2 мм², иккинчи симнинг узунлиги 1 м, кўндаланг кесимининг юзи 1 мм². Қайси симнинг қаршилиги катта ва неча марта?

4. Қаршилиги 20 Ω, учларидаги қулниш 24 В бўлган ўтказгичдан 20 с вақт ичида ўтадиган заряд миқдори, ток кучи, бажарган иши ва қувватини топинг.

5. 1 НС дан бўлган иккита бир хил нуқтавий заряд бир-биридан 5 дм масофада жойлашган. Улар бир хил ишорали зарядлар билан зарядланди. Бунда шарчалар бир-биридан 15 см.га қочиб, иллар тўғри бурчак ҳосил қилди. Ҳар бир шарчанинг зарядини топинг.

9-синфда синов ўтказиладиган кунга ҳақиқатан мавзулар ва 6,7,8-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топшириқлар тузилади.

Жумладан:

1. Жисм номаълум радиусли айлана бўйлаб 2 м/с тезлик ва 5 рад/с бурчак тезлик билан ҳаракатланмоқда. Унинг марказга интилма тезланишини аниқланг.

2. Бир нуқтага маҳкамлаб қўйилган, узунликлари бир хил илга массалари 400 мг.дан бўлган иккита бир хил шарча осилган. Улар бир хил ишорали зарядлар билан зарядланди. Бунда шарчалар бир-биридан 15 см.га қочиб, иллар тўғри бурчак ҳосил қилди. Ҳар бир шарчанинг зарядини топинг.

3. Баландлиги 5 м ва полининг юзи 200 м² бўлган лабораториядаги ҳавонинг массаси топилинсин. Бинонинг ҳарорати 17° С, ρ=750 мм. симооб устуни, ҳавонинг моляр массаси μ=29 кг./мол.

4. Ҳажми 1 л. бўлган сувнинг 100°С дан 20° С га ҳақиқатан ажралган энергия ҳисобига 10³ кг. массали юкни қандай баландликка кўтариши мумкин? Сувнинг зичлиги ρ=10³ кг/м³ ва солиштирма иссиқлик

сигими $c = 4180 \frac{\text{Ж}}{\text{кг} \cdot \text{К}}$.

5. Температураси 27° С бўлган 160 г кислород изобарик қиздирилганда унинг ҳажми икки марта ортди. Газнинг кенгайишда бажарилган иш, кислородни қиздиришга кетган иссиқлик миқдорини, ички энергиянинг ўзгаришини топинг.

Учинчи ва тўртинчи босқич учун

Т/р	Баҳолаш мезони	Балл
1.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини тўла очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмалар тўғри чизилган бўлса, физик катталиклар ва уларнинг бирликларини тўғри келтириб чиқарган бўлса	16
2.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини тўла очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, физик катталикларнинг бирликларини тўғри келтириб чиқарган бўлса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани чизишда жузъий камчиликка йўл қўйса	14
3.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани тўғри чизган бўлса, физик катталиклар бирликларини келтириб чиқаришда ва ёзишда хатолик бўлса	12
4.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани чизишда ва физик катталикларнинг бирликларини келтириб чиқариш ва ёзишда хатоликка йўл қўйса	10
5.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани чизишда, физик катталикларни ёзишда хатолик бўлса ва физик катталикларнинг бирлигини келтириб чиқармаса	8
6.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани ечишда хатоликка йўл қўйса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизма нотўғри чизилган, физик катталикларни белгилашда хатоликка йўл қўйса, физик катталиклар бирлигини умуман келтириб чиқармаса	6
7.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масала формуласини келтириб чиқаришда хатолик бўлса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани нотўғри чизиб, физик катталикларни белгилашда хатоликка йўл қўйса, физик катталиклар бирлигини умуман келтириб чиқармаса	4
8.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масала формуласини келтириб чиқаришда ва ҳисоблашда хатоликка йўл қўйса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани умуман чизмаган бўлса, физик катталикларни белгилашда хатолик бўлиб, физик катталиклар бирлигини умуман келтириб чиқармаса	2
9.	Умуман ҳеч қандай иш бажарилмаган	0

Лаборатория иши

Мазкур босқичда ўқувчининг назарий олган билимларини лаборатория ишини бажариш орқали амалиётда қўллаш олиш имконияти синалди. Ўқувчиларга физик катталиклар ва ҳисоблашларни ўз ичига олган тажрибавий экспериментал таъриб берилади. Ҳар бир лаборатория иши учун керак бўлган жиҳозлар олдиндан тайёрланиб қўйилиши зарур. Лаборатория ишини бажаришда ўқувчиларнинг асослардан фойдаланиб, ишни бажаришлари назоратчилар эътиборида бўлиши керак. 3 хил вариантдан иборат лаборатория ишларида биттаси қуръа ташлаш йўли билан ўқувчилар иштирокида танлаб олинади. Ўқувчилар лаборатория ишини бажариши ва натижани ҳисоблашлари учун 40 минут вақт ажратилади. Максимум 20 балл билан баҳоланади.

Лаборатория иши мавзулари намуналари

7-синф

1. Динамометр ёрдамида кучларни ўлчаш.
2. Сирпаниш ишқаланиш коэффициентини аниқлаш.

8-синф

- 1.Текис тезланувчан ҳаракатланаётган жисм тезланишини аниқлаш.
- 2.Амперметр ва вольтметр ёрдамида ўтказгич қаршилигини аниқлаш.

9-синф

1. Ўтказгичларнинг кетма-кет ва параллел уланishiни ўрганиш.
- 2.Суюқликнинг сирт таранглик коэффициентини аниқлаш.

Лаборатория иши қуйидаги мезон билан баҳоланади:

Т/р	Баҳолаш мезони	Балл
1.	Тажриба ва ўлчаш ишлари тегишли кетма-кетликда техника хавфсизлигига риоя қилиб бажарилса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олса, тажриба натижаларининг абсолют, нисбий хатоликларини тўғри ҳисоблай олса ва жадвал асосида хулосани тўғри чиқарган бўлса, агар чизма шарт бўлиб, чизма тўғри чизилган бўлса	20
2.	Тажриба ва ўлчаш ишлари тегишли кетма-кетликда техника хавфсизлигига риоя қилиб бажарилса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олса ва жадвал асосида хулосани тўғри чиқарган бўлса, агар чизма шарт бўлиб, чизма тўғри чизилган бўлса, тажриба натижаларининг абсолют, нисбий хатоликларини ҳисоблашда жузъий камчиликка йўл қўйилган бўлса	18
3.	Тажриба ва ўлчаш ишлари тегишли кетма-кетликда техника хавфсизлигига риоя қилиб бажарилса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олса, хулосани тўғри чиқарган бўлса, агар чизма шарт бўлиб, чизма тўғри чизилган бўлса, тажриба натижаларининг абсолют, нисбий хатоликларини ҳисоблашда ва жадвални тўлдиршида камчиликка йўл қўйилган бўлса	16
4.	Тажриба ва ўлчаш ишлари тегишли кетма-кетликда техника хавфсизлигига риоя қилиб бажарилса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олса, агар чизма шарт бўлиб, чизма тўғри чизилган бўлса, лаборатория ишининг натижаларини олишда хатоликка йўл қўйса ва хулоса тўғри чиқарилмаган бўлса	14
5.	Тажриба ва ўлчаш ишлари тегишли кетма-кетликда техника хавфсизлигига риоя қилиб бажарилса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олса, агар чизма шарт бўлиб, чизма тўғри чизилган бўлса, лаборатория ишининг натижаларини олишда хатоликка йўл қўйса, умуман техника хавфсизлигига риоя қилинмаса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олмаса, натижаларини нотўғри ҳисобласа ва хулоса чиқарилмаган бўлса	12
6.	Тажриба ва ўлчаш ишлари тегишли кетма-кетликда техника хавфсизлигига риоя қилиб бажарилса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олмаса, лаборатория ишининг натижаларини нотўғри ҳисобласа ва хулоса чиқарилмаган бўлса	10
7.	Тажрибани бажарса, лекин умуман техника хавфсизлигига риоя қилинмаса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олмаса, лаборатория ишининг натижаларини нотўғри ҳисобласа ва хулоса чиқарилмаган бўлса	8
8.	Тажрибани бажаришда камчиликларга йўл қўйса, умуман техника хавфсизлигига риоя қилинмаса, керакли жиҳозлардан мустақил фойдалана олмаса, натижаларини нотўғри ҳисобласа	6
9.	Лаборатория ишини ўтказиш учун керакли жиҳозларни танлаб, тажрибани бажаришда хатоликка йўл қўйса, лекин ҳисоблашларни умуман бажармаган	4
10.	Лаборатория ишини ўтказиш учун керакли жиҳозларни танлаб, тажрибани ўтказма олмаса	2
11.	Умуман иш бажара олмаган бўлса	0

Барча босқичларда умумий кўрсаткич 100 баллни ташкил қилади.

(Давоми 10-бетда.)

Масала ечиш қуйидаги мезон билан баҳоланади:

Т/р	Баҳолаш мезони	Балл
1.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини тўла очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмалар тўғри чизилган бўлса, физик катталиклар ва уларнинг бирликларини тўғри келтириб чиқарган бўлса	20
2.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини тўла очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, физик катталикларнинг бирликларини тўғри келтириб чиқарган бўлса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани чизишда жузъий камчиликка йўл қўйса	18
3.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани тўғри чизган бўлса, физик катталиклар бирликларини келтириб чиқаришда ва ёзишда хатолик бўлса	16
4.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани чизишда ва физик катталикларнинг бирликларини келтириб чиқариш ва ёзишда хатоликка йўл қўйса	14
5.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани тўғри ечса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани чизишда, физик катталикларни ёзишда хатолик бўлса ва физик катталикларнинг бирлигини келтириб чиқармаса	12
6.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масалани ечишда хатоликка йўл қўйса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизма нотўғри чизилган, физик катталикларни белгилашда хатоликка йўл қўйса, физик катталиклар бирлигини умуман келтириб чиқармаса	10
7.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масала формуласини келтириб чиқаришда хатолик бўлса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани нотўғри чизиб, физик катталикларни белгилашда хатоликка йўл қўйса, физик катталиклар бирлигини умуман келтириб чиқармаса	8
8.	Ўқувчи ҳодиса ва қонуниятларнинг физик маъносини очиб берса, асосий тушунчалар, қонунарни қўллаб масала формуласини келтириб чиқаришда ва ҳисоблашда хатоликка йўл қўйса, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани умуман чизмаган бўлса, физик катталикларни белгилашда хатолик бўлиб, физик катталиклар бирлигини умуман келтириб чиқармаса	6
9.	Ўқувчи масалани ечиш учун формулани ёзган, масалани ишламаган, масала учун чизма шарт бўлиб, чизмани умуман чизмаган, физик катталиклар бирлигини умуман келтириб чиқармаса	4
10.	Ўқувчи масала шартда берилган физик катталикларни ёзган, масалани умуман ишламаган бўлса	2
11.	Умуман ҳеч қандай иш бажарилмаган	0

Умумтаълим фанлари бўйича ўқувчилар билимлари синовларининг баҳолаш мезонлари

(Давоми. Боши 6-, 7-бетларда.)

КИМЁ

Кимё фанидан ўқувчилар билимлари синовий умумтаълим мактабларининг 8—9-синфларида биринчи босқич — таълим муассасасида, иккинчи босқич — туманда, учинчи босқич — вилоятда, тўртинчи босқич — Республикада ўтказилади. Билимлар синовининг биринчи, иккинчи босқичлари ёзма иш, учинчи, тўртинчи босқичи ёзма иш ва лаборатория иши шаклида ўтказилади.

Ёзма иш

Билимлар синовининг биринчи, иккинчи босқичларида мураккаблиги турлича бўлган 5 та масала берилади.

Ёзма иш учун 180 минут вақт ажратилади. Ҳар бир тўғри ечилган масала энг юқори 20 балл билан баҳоланади. Максимал 100 балл.

Синовнинг учинчи, тўртинчи (Республика) босқичида 5 та масала ечадилар ҳамда 1 та лаборатория ишини бажариладилар. Ҳар бир масалага 16 балл, жами 80 балл белгиланади.

Ёзма иш учун 180 минут вақт ажратилади.

Лаборатория иши 20 балл билан баҳоланади. Умумий балл 100 балл. Масалан:

8-синф

1. 1,2 фоизли 2 кг. калий йодид эритмасидан йодни батамом сиқиб чиқариш учун қанча нормал шароитда ўлчанган хлор керак?

2. Хлор ва водороднинг ўзаро таъсирлашувидан 0,25 моль водород хлорид ҳосил бўлди. Реакцияга киришган хлорнинг (н.ш.да ўлчанган) ҳажмини аниқланг.

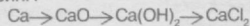
3. 19,6 г. ортофосфат кислота олиш учун қанча кальций ортофосфат ва сульфат кислота керак?

Биринчи ва иккинчи босқичда ёзма ишлар қуйидаги мезон асосида баҳоланади:

№	Баҳолаш мезони	Балл
1	Ёзма ишни бажаришда ўқувчи томонидан ҳар бир масала шартлари тўлиқ ва аниқ ёзилиб, реакция тенгламалари ва формулалар тўғри ифодаланган, масала энг қулай йўлда мантиқан фикрланиб ечилган, математик ҳисоблашлар тўғри бажарилган, масаланинг мазмунини тўла очиб берилган бўлса	20
2	Агар ўқувчи томонидан масала шартлари тўлиқ ва аниқ ёзилиб, реакция тенгламалари ва формулалар тўғри ифодаланган, масала мураккаб усулда ечилган, математик ҳисоблашлар тўғри бажарилган бўлса	18
3	Юқоридагиларга тўлиқ амал қилинган ҳолда масала ечилган бўлиб, фақатгина масалани ечишдаги кимёвий сўз ибораларида имловий хатоликларга йўл қўйилса	16
4	Юқоридаги кўрсатилганлар билан бирга масала шартли ёзилмай, масала тўғри ечилган бўлса	14
5	Масалани ечишда 1 та бирикма ёки элементнинг формуласи хато ифодаланса	12
6	Кўрсатиб ўтилган камчиликлар билан бирга, тегишли тенгламаларни ёзишда коэффициентлар тўғри танланмаса	10
7	Масалага тегишли тенгламаларни ёзишда индексларни хато ифодалаш билан бирга, математик ҳисоблашларда ноаниқлик кузатилса	8
8	Юқоридаги кўрсатиб ўтилган камчиликлар билан бирга масала жавоби ҳулосаланмаган, ҳисоблар чалқаш, тенгламаларда қўп хатолар мавжуд бўлса	6
9	Масала жавоби чиқмаган, юқоридаги хатоларга ҳам йўл қўйилган бўлиб, математик ҳисоблашларда жиддий хато қилган бўлса	4
10	Юқоридаги хатолар билан бирга масала шартли тўлиқ тушунчага эга эмаслиги ифодаланиб, масала ишлаш шартли нотўғри бажарилган бўлса	2
11	Берилган масала умуман ечилмаган бўлса	0

4. Мис нитрат ($\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$) тузини қандай йўллар билан ҳосил қилиш мумкин? Зарур реакция тенгламаларини ёзинг.

5. Қуйидаги ўзгаришларни амалга ошириш реакция тенгламаларини ёзинг.

9-синф

1. 6 кг. кўмирнинг ёнишидан ҳосил бўлган углеводород (IV)-оксиднинг (н.ш.даги) ҳажмини ҳисобланг.

2. 196 г. сульфат кислотани нейтраллаш учун неча грамм сода керак бўлади?

3. 10,7 г. аммоний хлорид 6 г. кальций гидроксид билан аралаштирилиб, қиздирилди. Реакция давомида қанча микдорда (н.ш.да) газ ажралиб чиқди?

4. 16 г. мис (II)-сульфат эритмасига 4,8 г. темир қириндисидан солинди. Реакция натижасида ҳосил бўлган моддани ва унинг массасини аниқланг.

5. Қуйидаги келтирилган моддаларнинг ёниш реакция тенгламаларини ёзинг:

барий, алюминий, литий, фосфор, водород сульфид, этан.

Ёзма иш учун 150 дақиқа вақт берилади. Ҳар бир тўлиқ ва тўғри ечилган масала максимал 20 балл билан баҳоланади. Умумий максимал баҳо 100 балл.

Синовларнинг учинчи ва тўртинчи (Республика) турида ёзма иш топшириқлари ўқув дастури асосида тайёрланган 5 та масаладан иборат бўлиб, ёзма иш учун 180 дақиқа вақт берилади. Максимал 80 балл.

Саволлар танланаётганда қуйида берилган баҳолаш тартибига эътиборни қаратиш лозим.

Лаборатория машғулотли

Лаборатория машғулотлари ўқув дастури асосида 3 та вариантда тайёрланган бўлиб, биттаси қўрға ташлаш йўли билан танлаб олинади.

Масалан:

8-синф

1. Берилган турли эритмаларда сульфат иони борлигини аниқланг.

2. Натрий эритмасини хлорид кислота билан нейтраллаш.

3. Урта пробирканинг қайсисиди

сув, сульфат кислота, оҳақли сув борлигини аниқланг.

9-синф

1. Алмашиниш реакцияси воситасида темир (III)-гидроксид олинг.

2. Занглаган михни кимёвий йўл билан тозаланг.

3. 2 та пробиркада кальций хлорид ва натрий карбонат эритмалари берилган. Уларни аниқланг.

Лаборатория ишини бажариш учун 60 дақиқа вақт берилади ва максимал 20 балл билан баҳоланади.

Лаборатория машғулотли қуйидаги мезон асосида баҳоланади.

№	Баҳолаш мезони	Балл
1	Лаборатория ишини бажаришда жиҳоз ва реактивлар тўғри танланиб, иш тўлиқ, кетма-кетликка риоя этилган, техника хавфсизлиги қоидаларига тўлиқ амал қилинган ҳолда бажарилган, тегишли реакция тенгламалари, ҳисоблашлар аниқ ва тўғри ифодаланган бўлса	20
2	Агар ўқувчи лаборатория ишини бажаришда жиҳоз ва реактивларни тўғри танлаб, ишни тўлиқ, кетма-кетликка риоя этилган ҳолда бажариб, техника хавфсизлиги қоидаларига тўлиқ амал қилса-ю, лекин ҳисоблашда имловий хатоликка йўл қўйса	18
3	Лаборатория ишини бажаришда ҳамда реактив ва жиҳозларни тўғри танлаб, ишни бажаришда кетма-кетликка риоя қилиб, техника хавфсизлиги қоидаларига тўлиқ амал қилса-ю, лекин ҳисоблашда 1 тадан жузъий хатога йўл қўйса	16
4	Юқоридагилар билан бирга ўқувчи ишни бажаришда математик ҳисоблашда 3-4 та хатога йўл қўйса	14
5	Юқорида кўрсатилган камчиликлар билан бирга жиҳоз ва моддалар танлашда хатоликларга йўл қўйган бўлса	12
6	Лаборатория ишида жиҳозларни тўғри танлаб, ишни бажаришда кетма-кетликка риоя қилиб, бироқ математик ҳисоблашда 3-4 та хатога йўл қўйиб, жиҳоз ва моддаларни танлашда аниқ ҳаракат қилмаган ва техника хавфсизлиги қисман бузилиши кузатилса	10
7	Юқоридагилар билан бирга техника хавфсизлиги қоидаларида қўпол бузилиш кузатилса	8
8	Лаборатория ишини бажаришда юқоридаги хато, камчиликлар билан бирга, математик ҳисоблашларда жиддий хатоларга йўл қўйилса	6
9	Лаборатория ишини бажаришда моддалар, жиҳозлардан 1-2 таси тўғри танланмаган, ишни бажариш кетма-кетлигига риоя этилмаган, техника хавфсизлиги қоидаларига амал қилинмаган бўлса	4
10	Ўқувчи фақатгина керакли жиҳозларнинг 1 тасини тўғри танлаган ва юқорида кўрсатиб ўтилган камчиликлар билан бирга топшириқ бажарилмаган бўлса	2
11	Ўқувчи лаборатория ишини умуман бажармаса	0

Барча тур бўйича умумий кўрсаткич 100 баллни ташкил этади.

Учинчи ва тўртинчи босқичда ёзма ишлар қуйидаги мезон асосида баҳоланади:

№	Баҳолаш мезони	Балл
1	Ёзма ишни бажаришда ўқувчи томонидан ҳар бир масала шартлари тўлиқ ва аниқ ёзилиб, реакция тенгламалари ва формулалар тўғри ифодаланган, масала энг қулай йўлда мантиқан фикрланиб ечилган, математик ҳисоблашлар тўғри бажарилган, масаланинг мазмунини тўла очиб берилган бўлса	16
2	Агар ўқувчи томонидан масала шартлари тўлиқ ва аниқ ёзилиб, реакция тенгламалари ва формулалар тўғри ифодаланган, масала мураккаб усулда ечилган, математик ҳисоблашлар тўғри бажарилган бўлса	14
3	Юқоридагиларга тўлиқ амал қилинган ҳолда масала ечилган бўлиб, фақатгина масалани ечишдаги кимёвий сўз ва ибораларида имловий хатоликларга йўл қўйилса	12
4	Юқоридаги кўрсатилганлар билан бирга масала шартли ёзилмай, масала тўғри ечилган бўлса	10
5	Масалани ечишда 1 та бирикма ёки элементнинг формуласи хато ифодаланса	8
6	Кўрсатиб ўтилган камчиликлар билан бирга, тегишли тенгламаларни ёзишда коэффициентлар тўғри танланмаса	6
7	Масалага тегишли тенгламаларни ёзишда индексларни хато ифодалаш билан бирга, математик ҳисоблашларда ноаниқлик кузатилса	4
8	Юқоридаги кўрсатиб ўтилган камчиликлар билан бирга масала жавоби ҳулосаланмаган, ҳисоблар чалқаш, тенгламаларда қўп хатолар мавжуд бўлса	2
9	Берилган масала умуман ечилмаган бўлса	0

Умумтаълим фанлари бўйича ўқувчилар билимлари синовларининг баҳолаш мезонлари

ИНФОРМАТИКА ВА ХИСОБЛАШ ТЕХНИКАСИ АСОСЛАРИ

Информатика ва ҳисоблаш техникаси асослари фанидан билимлар синовини умумтаълим мактабларининг 8-9-синфлари ўртасида ўтказилади. Биринчи ва иккинчи босқичларда 5та топшириқ берилади. Унга 3 соат (180 дақиқа) вақт ажратилади. Ушбу босқичларда ҳар бири тўғри бажарилган топшириқ 20 баллдан, жами 100 балл билан баҳоланади. Учинчи ва тўртинчи босқичда ҳам 5та топшириқ берилади ва 2та оғзаки

топшириқ бажарадилар. Ёзма топшириқларнинг ҳар бири 16 баллдан, жами 80 балл билан баҳоланади. Оғзаки топшириқнинг ҳар бири 10 балл билан баҳоланади. Фақат синовнинг учинчи ва тўртинчи босқичида тақдим этиладиган 5та масалага дастур тузиш ўқувчи томонидан ихтиёрий дастурлаш тили ёрдамида компьютерда амалга оширилади. Топшириқлар тузишда мантиқий фикрлашга, ностандарт масалалардан иборат бўлишига эътиборни қаратиш лозим.

Биринчи ва иккинчи босқичларда ёзма равишда бажарилган топшириқлар (компьютерда бажарилган ишлар) куйидаги мезонлар асосида баҳоланади:

Ечимнинг тўғрилиги (хатолиги)	Балл
Топшириқ мантиқий фикрлаб, хатосиз ва камчиликларсиз ечилган, ечимни ёритиш учун фойдаланилган расмлар, чизмалар ва графиклар жавобга мос равишда тўғри бажарганлиги учун	20
Топшириқ асослаб тўлиқ ечилган, лекин 1-2та қўпол бўлмаган хатолар ва ҳисоблашларда йўл қўйилган майда камчиликлари учун	18
Топшириқ асослаб тўлиқ ечилган, лекин 3-4та қўпол бўлмаган хатолар ва ҳисоблашларда йўл қўйилган майда камчиликлари учун	16
Ўқувчи тўғри жавобга эришган бўлса-да, ечишга етарлича ёндашиб ечим хусусий ҳолларда асосланмаган бўлгани учун	14
Ўқувчи топшириқни бажаришга тўғри ёндашган бўлиб, ечим тўғри, лекин ечимни асослай олмагани учун	12
Топшириқни бажаришга тўғри ёндашилган, лекин топшириқни охиригача тўғри ҳал этолмаганлиги учун	10
Ўқувчи топшириқни тўғри тушунган, лекин уни ҳал этишда лозим бўладиган маълумотлардан тўғри фойдалана олмаганлиги учун	8
Топшириқни ечишда ўқувчининг ғояси тўғри бўлиб, камчиликлар кўплигидан тўғри ечимга эришмагани учун	6
Топшириқ бажарилмаган, лекин топшириқни ҳал этиш учун келтирилган айрим тўғри мулоҳазалари учун	4
Топшириқ бажарилмаган, лекин ҳаракат қилинганлиги учун	2
Ўқувчи топшириқни умуман бажармаганлиги учун	0

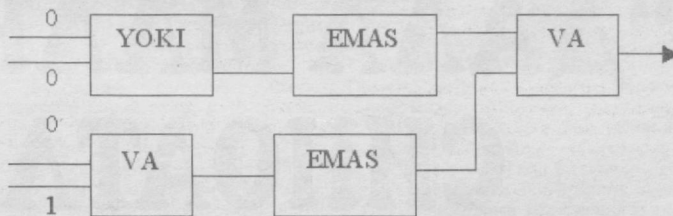
Компьютерда бажарилган ишни баҳолаш мезонлар:

Баҳолаш мезонлари	Балл
Топшириқ шартига тўлиқ жавоб берувчи, хатолардан бутунлай ҳоли бўлган, фақат тўғри натижалар чиқарувчи ва интерфейси чиройли ташкил этилган дастур учун	16
Топшириқ шартига тўлиқ жавоб берувчи, хатолардан бутунлай ҳоли бўлган, фақат тўғри натижалар чиқарувчи дастурга	14
Топшириқ шартига жавоб берувчи, айрим хатолардан ҳоли бўлмаган, тўғри натижалар чиқарувчи ва интерфейси чиройли ташкил этилган дастурга	12
Топшириқ шартига жавоб берувчи, айрим хатолардан ҳоли бўлмаган, тўғри натижалар чиқарувчи дастурга	10
Топшириқ шартига қисман жавоб берувчи, хатолардан ҳоли бўлмаган, айрим тўғри натижалар чиқарувчи ва интерфейси чиройли ташкил этилган дастурга	8
Топшириқ шартига қисман жавоб берувчи, хатолардан ҳоли бўлмаган, айрим тўғри натижалар чиқарувчи дастурга	6
Топшириқ шартига фақат битта хусусий ҳолдагина жавоб берувчи, хатолардан ҳоли бўлмаган, жуда бўлмаганда битта тўғри натижа берувчи ва интерфейси чиройли ташкил этилган дастурга	4
Топшириқ шартига фақат битта хусусий ҳолдагина жавоб берувчи, хатолардан ҳоли бўлмаган, жуда бўлмаганда битта тўғри натижа берувчи дастурга	2
Топшириқ бутунлай бажарилмаган ёки бутунлай бошқа топшириқ бажарилишини таъминловчи дастурга	0

Куйида Информатика ва ҳисоблаш техникаси асослари фанидан ўтказиладиган синовнинг барча босқичларида берилиши мумкин бўлган топшириқларга намуналар келтирилади:

8-синф

8-синфда синов ўтказиладиган кунгача ўтилган мавзулар ва 5-,6-,7-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топшириқлар тузилади.

3-топшириқ. Компьютернинг ташиқ хотираси билан бажариладиган асосий амаллар(форматлаш, ёзиш, ўқиш, ўчириш)дан иборат, Улар опе-

Жумладан:

1-топшириқ. Ифодани ҳисобланг ва натижани изоҳланг:

$$((101,11_2 \times 11,01_2) + (110011_2 \times 101_2) - 10111,1011_2) : 15_{10} = ?$$

2-топшириқ. Куйидаги мантиқий схемани ечимини топинг ва ҳар бир этапини изоҳланг.

рацион система ёки махсус дастурлар ёрдамида бажарилишини ҳисобга олиб, жадвални келтирилган амаллар тартибиди тўлдириг ва изоҳланг:

Tashqi xotira turi	Bajariladigan amallar
Egiluvchan magnit disk	
Qattiq disk	
Optik disk (CD-, DVD-R)	
Optik disk (CD-, DVD-RW)	
Flash-xotira	

4-топшириқ. $x \vee y \vee x \wedge z$ формула билан берилган мантиқий мулоҳазанинг ростлик жадвалини тузинг ва ҳар бир босқични изоҳланг.

Ўзгарувчи			Оралиқ мантиқий амаллар					Ечим
x	y	z	$\bar{y}$	$x \vee \bar{y}$	$\overline{x \vee y}$	$\bar{x}$	$\bar{x} \wedge z$	$\overline{x \vee y \vee x \wedge z}$
0	0	0						
0	0	1						
0	1	0						
0	1	1						
1	0	0						
1	0	1						
1	1	0						
1	1	1						

5-топшириқ. Бир китобда 792та саҳифа бўлиб, ҳар бир саҳифа 29 сатрдан ва ҳар бир сатр 68та белгидан иборат бўлса, китобдаги ахборотни 32Kbt/sek тезлик билан узатилганда сарфланган вақтни топинг.

9-синф

9-синфда синов ўтказиладиган кунгача ўтилган мавзулар ва 5-,6-,7-,8-синфлар ўқув дастуридаги материаллардан топшириқлар тузилади.

Жумладан:

1. MS Excel дастурида ўқувчининг рейтингига асосан бали 0 ва 55 орасида бўлса "икки", 56 ва 71 орасида бўлса "уч", 72 ва 84 орасида бўлса "тўрт", 85 ва 100 орасида бўлса "беш" баҳо чиқадиган масалани ҳал этиш дастурини тузинг.

2. Куйидаги масалани алгоритмини

ва блок схемасини тузинг: Турғун сувдаги тезлиги 15 км/соат бўлган қайиқнинг дарё оқими бўйлаб 2 соатда босиб ўтган масофаси оқимга қарши 3 соатда босиб ўтган масофасига тенг бўлса, дарё оқимининг тезлигини топиш дастурини тузинг.

3. Томонлари R бўлган тенг томонли учбурчак, квадрат ва радиуси R га тенг бўлган доиранинг юзини ҳисоблаш дастурини тузинг ва R=4 ҳол учун ҳисоблаш дастурини тузинг.

4. Ўзунликлари берилган учта кесмадан учбурчак ҳосил қилиш мумкин ёки мумкин эмаслигини аниқловчи дастур тузинг.

5. Бешта сон берилган. Улар ичида манфий сонларнинг кубини ҳисобловчи ва тартибловчи дастур тузинг.

Барча босқич бўйича умумий кўрсаткич 100 баллни ташкил этади.

Оғзаки топшириқлар математика фанидаги оғзаки топшириқларни баҳолаш мезонларига мос тарзда баҳоланади. Оғзаки топшириқларга намуна:

8-синф.

1. Paint график муҳаррирининг ускуна панелига нималар қиради ва уларнинг бажариладиган амалларига мисоллар келтиринг.

2. Компьютернинг ривожланиш даврларини айтиб беринг.

9-синф.

1. Ахборотни қандай қодлаш усуллари биласиз?

2. Моделлар объектларни ифода-лаш воситаларини танлашга қараб нечта турга бўлинади ва қандай номланади?

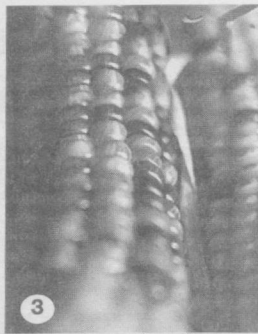
(Давоми бор.)

Қадим-қадимдан маккажўхори ўсимлигининг инсоният ҳаётидаги ўрни жуда муҳим. У мазали озуқа манбаи эканлигидан ташқари, бутун таркибий қисми билан дориворлик хусусиятига эгаллигидан хабардорсиз. Шунингдек, чорвачилиқда жуда зарур қийматга эга. Эътиборлиси, яқинда олимлар ушбу ўсимликнинг яна бир бебаҳо жиҳатини аниқлашди.

Ва, нияҳат биологлар томонидан ушбу ўсимликнинг энг катта геном(ген, яъни ҳайвон ёки ўсимлик организмдаги ирсият фактори, ирсиятнинг элементар бирлиги мажмуаси) таркибини аниқлаш устида олиб борилган тўрт йил-

йўқолиб борган. Шундай қилиб, уларнинг сони ҳозирги кунда 10тага тенг, — деди мазкур тадқиқотда иштирок этган олимлардан бири Дорин Уэйр.

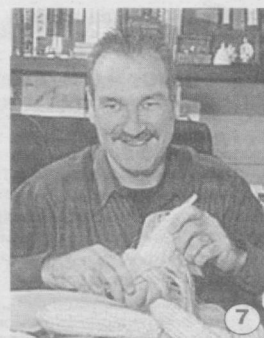
Шунга қарамай, ҳозирги кунгача унинг геномида бир

ва бошқа касалликларга қарши ўнлаб генлар шакллланган ҳамда кучайиб борган. Колаверса, бу ўсимлик аждоди — **теосинте** Мексика ва Марказий Америкада кенг тарқалган.

Мазкур илмий янгилекларнинг мантикий асоси шундай: геологик тадқиқотлардан маълум бўлишича, бундан 8500—10500 йил илгари Мексикада вулқон отилиши тез-тез кузатилиб турган ва ундан ажралган тутун таркибиде оғир металл зарралари кўп бўлган.

Bilasizmi?

7-расм: — Энди ҳар бир олим ўсимликнинг у ёки бу хусусиятига жавоб берувчи ген қаерда жойлашганини осонлик билан топиб олади, — деди тадқиқотчи Ричард Уилсон (Манба: zimmscott.biz).

Бунда рекомбинация (қайта комбинация) жараёни жуда муҳим эканлигини ҳам айтиб ўтиш лозим. Сабаби, селекционерлар шу орқали навнинг энг яхши хусусиятларини аниқлайди ва ҳосилдор турларни яратди. Рекомбинацияни билмай туриб эса бундай натижага эришиб бўлмайди.

Патрик Шнабле ва унинг Айовадаги ҳамкасблари В73 ва Мо17 навларини солиштириш орқали ҳар бир ДНКда бир-бирига ўхшамайдиган юзлаб генлар борлигини аниқладилар. Бу эса юқори сифатли ўсимлик уруғини яратишни осонлаштирди.

Бу ютуқлар ажойиб жиҳатларга эга уруғ яратиш, уларни етиштириш имконини беради. Энди олимлар ҳосилдорликни таъминловчи ва энг муҳими, қурқоқчил ва камҳосил типроқларда ҳам ўсадиган навларни яратишга, ажабмас.

Асрлар давомида деҳқонлар ва селекционерлар энг мазали маккажўхорини етиштириш йўлида ҳаракат қилиб келганлар. Кашфиётлар эса бу орзуларни амалга ошириш баробарида сифатли крахмал ва ёғ ҳамда этанол манбасини етиштиришга замин яратди. Келажақда бундай кашфиётлар янада кўпайиши турган гап.

Маккажўхори генетикаси бобида кўлга киритилган муваффақиятлар жуда кўп, уларнинг долзарблари билан юқорида имкон қадар таништириб ҳам ўтдик. Унинг кўп мамлакатларда иқтисодий инқироз ва бошқа ижтимоий ҳамда табиий омиллар тufайли юзга келган очарчилиқнинг олдини олишга хизмат қилиши эса кашфиётнинг жамоатчилик томонидан эътироф этилаётган энг муҳим ютуғидир.

Н.ҚОСИМОВ тайёрлади.

“ДАЛА МАЛИКАСИ” СИНОАТЛАРИ

лик изланишлар ўз самарасини берди. Бунинг учун 31 миллион доллар сарфланган бўлса-да, олимлар асло афсусда эмас. Сабаби, кашфиёт ёрдамида очарчиликка қарши кураш, чорвачилиқни ривожлантириш ва биоёнилғи истиқболларини кенгайтириш имкони пайдо бўлди. Демак, макка-жўхори аввал ўйланганидан ҳам бир неча баробар катта даромад манбаи деганидир.

Маккажўхори (*Zea mays*) ҳақиқатан ҳам жуда узун ДНКга эга бўлиб, унинг асоси таркибиде 2,3 миллиард жуфтлик бор экан. Жараёнда мутахассислар тадқиқот объекти сифатида тижорат ва илмий тажриба мақсадларида кенг қўлланиладиган В73 навини танладилар.

Бундан олдин геншунус олимлар ўсимликнинг 10та хромосомаси қисмларидаги 32500та кодланган оқсил генлари борлигини аниқлаш ва улар ҳақида етарли ахборот тўплашини уддасидан чиққан эди. Бу ҳодиса соҳада изланиш олиб бораётган бошқа мутахассислар орасида чинакам шов-шувга айланиб кетди.

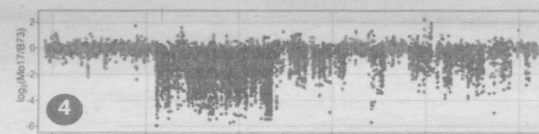
2-расм: Европага маккажўхори XVI-XVII асрларда маълум бўлган ва шу вақтдан бошлаб у оммавий тарзда тарқалган. (Манба: New York Times, new-ccsr.ru, сайтидан олинган сурат).

геннинг тўрттагача нусхаси учрайди. Тахминларга кўра, ўсимлик шуниси билан атраф-муҳитнинг ўзгарувчан шароитларига мослашиш хусусиятига эга бўлади.

— Кашфиётимиз дунёдаги энг яхши хусусиятларга эга маккажўхори навини аниқлашда аини мудоао бўлади, — деди тадқиқотчилар раҳбари, Вашингтон университети

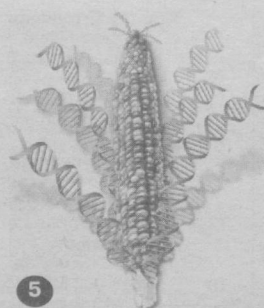
3-расм: “Сайнс” журналида мазкур ўсимлик геномини аниқлаш бўйича олиб борилаётган изланишлар ҳақида қатор мақолалар берилган (Манба: Science/AAAS).

бири “Паломеро” бундан тўққиз минг йил илгари айнан В73дан ажралиб чиқганини аниқлашди. Уша даврлардан бошлаб умумий номи “Зеа” яъни макка ёввойи ўсимлигини маданийлаштириш бошланган эди.

4-расм: “Маис” — дунёда талаб катта ўсимликлардан бири. Биргина АҚШнинг ўзида йилга 47 миллиард долларлик маккажўхори сотилади (Манба: forestlady/flickr.com).

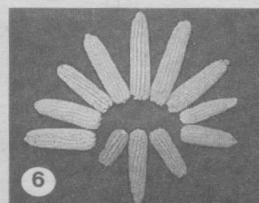
“Паломеро” геноми таркибиде тахминан 400 миллионда нуклеотид бошқа навларга нисбатан сиқикроқ экан.

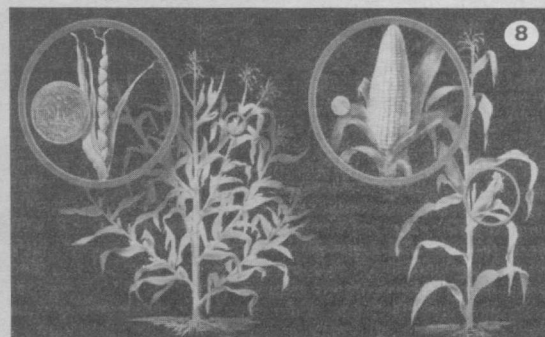
5-расм: Бугунги маданий маккажўхори аждоди теосинтедан тубдан фарқ қилади. У ёввойи муҳитда яшаи олмайди. Бироқ фойдали жиҳатлари кўп. Гарчи сўта-сиға кичрайган бўлса-да, энига тўлишган ва дончаларининг устки қатлами ҳам анча юмшаган (Манба: Nicolle Rager Fuller/National Science Foundation).

Мексикалик олимлар бу борада, айниқса, унинг тарихи ҳақида қатор янги маълумотларга эга бўлди. Масалан, узок йиллар давомида В73 ва “Паломеро”да салбий таъсирлар, қаттиқ металдан захарланиш

ни ўргандилар. АҚШ қишлоқ хўжалиги тадқиқотлари хизмати генетик олими Эдвард Баклер бошчилигидаги мутахассислар ДНКнинг генларга бой қисмларини текширди. Шундай қилиб, хромосома марказларига яқин жойлашган минглаб генлар тадқиқ қилинди.

6-расм: маккажўхори генлари сони инсонникига нисбатан уч баробар кўпдир. (Манба: beckerinfo.net).

8-расм: тасвирларда икки навадга жўхорилар ташқи кўринишидан ҳам анча фарқ қилишни сезиш қийин эмас (Манба: PLoS Genetics).

1-расм: бугунги даврда маккажўхори етиштириб берувчи асосий мамлакатлар АҚШ, Хитой ва Бразилия ҳисобланади. Океанортида Айова штатини ҳатто “Катта маккажўхори штати” дейишади (Манба: Stanford University).

Маълум бўлишича, геннинг 85 фоиз қисмини ДНК бўйлаб тартибсиз кўринишда жойлашган ва ундаги мутация жараёни келтириб чиқарувчи транспозонлар (хромосомадаги ДНК қисмлари) ташкил этар экан. Бир томондан айнан шу жиҳат, яъни кодларнинг такрорланиши олимларни анча мушкул ахволга солиб қўйгани ҳам рост.

— Бир неча миллион йил илгари маккажўхорининг 20та хромосомаси бўлган, лекин вақт ўтиши билан ДНК таркибиде кераксиз зарралар

қошидаги Геномларни аниқлаш маркази директори Ричард Уилсон. — У ёки бу ранг ва жиҳатга жавоб берувчи ген жойлашувини билиш бизнинг барча эҳтиёжларимизга мос келувчи навни яратиш имкониятини беради.

Энг йирик геномга эга маккажўхори тури бошқа навлар билан ҳам солиштириб кўрилади. Масалан, Мексика миллий политехника институти тадқиқот маркази ходими Луис Эррера-Эстрелла ва унинг ҳамкасблари машҳур навлардан

УПКАН ЮЛДУЗЛАР «ВАТАНИ»

Австралиялик астроном олимлар «Спитцер» космик телескопи ёрдамида галактика-миздаги янги бир ҳудудни аниқлашди. Мутахассисларнинг фикрича, Сомон йўлидаги мазкур жойда энг катта юлдузлар вужудга келар экан, дейилади «Наука.км» манбасида.

Тадқиқот пайтида

ушбу ҳудуд Ердан тахминан 10 000 ёруғлик йили масофасида жойлашгани ҳам аниқланди. Шунингдек, олимларнинг дастлабки кузатувларидаёқ бу ердаги ўртача ҳажмдаги юлдуз Күёшдан салкам 8 баробар катталиги аниқланди.

Астрономларнинг сўзларига кўра, ҳудуд аниқлангунга қадар улкан ва ўта

катта ҳажмдаги юлдузларнинг шаклланиши борасида маълумотлар ҳам бўлган. Бироқ эндиликда мутахассислар учун самони кўпроқ тадқиқ этиш, юлдузлар ҳақида батафсил маълумотларга эга бўлиш имкони туғилди.

ЭЙФЕЛЬ МИНОРАСИ «ҚАНЧА УМР КЎРАДИ»?

Шу кунларда мутахассислар томонидан Франция пойтахтининг асосий тимсоли — Эйфель минораси қанчалик чидамли экани борасида тадқиқот ўтказилди. Бу ҳақда «Франс Пресс» ахборот агентлиги хабар берди.

Маълумот ўрнида таъкидлаш жоизки, таниқли муҳандис Густав Эйфельнинг ушбу санъат асари 1889 йилдаги Бутундунё кўргазмаси доирасида барпо этилган. Ушанда 20 йилдан сўнг иншоотни қисмларга ажратиб ташлашга келишилганди. Фақат радиоалоқанинг иختиро этилиши минора «жаёти»ни сақлаб қолганди: унга антенналар ўрнатилди. Тўғри, бугун аввало французлар, қолаверса, дунё сайёҳларининг энг сеvimли иншоотларидан бирига айланган Эйфель минорасини олиб ташлашни ҳеч ким ҳаёлига ҳам келтирмайди. Аммо у яна қанча давр мобайнида қад ростлаб тура олиши масаласи олимларни ўйлантираётгани боис ўзига хос тажриба ўтказилди.

Механик ишлаб чиқариш тадқиқотлари маркази (СЕТМ) ходимлари мазкур диққатга сазовор минорани назорат қиладиган «СЕТЕ» («SETE») компанияси таклифига биноан иш олиб борди. Улар иншоотнинг 18 000та ташкилий қисмлардан иборат компьютер моделини яратишган. Сўнгги миноранинг 3-Ди моделига турли об-ҳаво шароитларида вертикал ва горизонтал ҳолатда тушадиган юк босими ҳисоблаб чиқилган.

Жараёнда иншоотнинг салкам 8,5 минг тонна оғирлигига кейинчалик унда қурилган ресторан, лифт ва телевидение антенналарининг 3 минг тоннага яқин умумий вазни қўшилиши эътиборга олинган.

Шунингдек, миноранинг асосий қурилиш материали ҳисобланган пудлинг (чўяни пайвандлаш) усули билан олинган темир ҳам мустаҳкамлик жиҳатдан бугунги кун талаби даражасида эмас. Негаки, темир ишлаб чиқаришнинг бу усули анча эскиргани боис алоҳида қимёвий ва механик синовлар ўтказиш, шунингдек, Густав Эйфель чизмаларини кўриб чиқиш ҳам талаб этилди.

Мутахассисларнинг таъкидлашича, барпо этилган даврдан то бугунги кунгача Эйфель минораси 13 сантиметрга чўккан. Аммо бу катта ҳаф туғдирмайди.

Яқунда эса минора учун энг катта ҳавфни юқори ҳарорат туғдириши аниқланди. Чунки унинг Кўёшга қараган қисми кенгайиб ва оғиб бормоқда. Ҳаво оқимлари эса унга жиддий зарар етказмас экан, сабаби миноранинг ўзига хос тузилиши хатто бўронли шамоллар пайтида ҳам чайқалишга йўл қўймайди. Шу тариқа, тадқиқот натижасида олимлар «Темир хоним» (бу миноранинг норасмий номи) яна 300 йил, хатто унинг оғирлиги 2 баробарга оширилса ҳам, салобат билан қад ростлаб туришини аниқлади.

ТОШҚИН ТАЛОФАТЛАРИ

Бразилиянинг жануби-шарқий ҳудудларида сув тошқини туғайли талофатлар кузатилади. Тошқин ва ернинг ўпирилишларига кучли тропик ёмғирлар сабаб қилиб кўрсатилмоқда. Бу ҳақда «Глобоньюс» телеканали хабар тарқатган.

Рио-де-Жанейронинг шимолида жойлашган Терезополис шаҳри маъмурияти маълумотларига кўра, 180 минг киши истикомат қилувчи мазкур шаҳарда минглаб инсонлар бошпанасиз қолган. Бундан ташқари, ўнлаб кўприк ва йўллар вайрон бўлган. Аҳоли турар жойлари телефон тармоғи ва электр таъминотидан узилб қолган. Ҳозирги пайтда табиий офат исканжасида қолган ҳудуддаги аҳоли бошқа ерга эвакуация қилинмоқда. Қутқарув операциясида 800 нафар ҳодим иштирок этган бўлиб, улар асосан вертолётларда ҳаракатланишмоқда.

СОТУВ ҲАЖМИ РЕКОРДНИ ЯНГИПАДИ

«Ай-Ди-Си» («IDC») компанияси томонидан ўтган йил давомида компьютерлар сотуви ҳажми ҳисоблаб чиқилди. Бу билан энг йирик ишлаб чиқарувчи компаниянинг дунё миқёсида компьютер сотувидаги улуши аниқланди, дейилади idc.com электрон саҳифасида.

Таҳлилларга кўра, ўтган йилнинг охириги

чорагида кузатилган компьютер сотуви ҳажми рекорд натижани кўрсатди. Чунки бу давр мобайнида бутун дунёда ўз эгаларига етказиб берилган десктоп, ноутбук, нетбук ва планшетлар сони салкам 92,1 миллионга тенг бўлган. Бу эса 2009 йилнинг охириги уч ойликдаги кўрсаткичдан 2,7 фоизга кўп, деганидир.

Бу борадаги етакчилик «Хьюлетт Пакард» («Hewlett-Packard») компаниясига насиб этиб, у 18 миллионга яқин маҳсулотини миқозларга етказиб берган. Бу дунё бозорига унинг улуши 19,5 фоизга тенг эканини билдиради. Айни пайтда таъкидлаш зарурки, 2009 йили мазкур компания компьютерлар бозорининг 20,2 фоизига эгалик қилган экан.

«Делл» компанияси ўтган йилнинг 3-чорагида учинчи ўринни банд этиб турганда, лекин сўнгги чорақда у иккинчи ўринга кўтарилишга муваффақ бўлган. Бунга эришиш учун охириги уч ой ичида 11,1 миллион компьютерни ўз эгаларига етказиб беришга тўғри келди. Қолаверса, компания дунё бозорига 12,1 фоиз кўрсаткич билан ҳам ўз ҳиссасини қўшгани маълум бўлди.

«Эйсер» («Acer») компанияси томонидан ишлаб чиқарилаётган мини-ноутбукларга талаб пасайгани боис мазкур етакчи ишлаб чиқарувчи учинчи ўринни эгаллади. Навбатдаги ўринларни эса «Леново» ҳамда «Тошиба» компаниялари эгаллашга муваффақ бўлган.

КОЛЛАЙДЕР ЎЗ ИШИНИ ЯКУНЛАЙДИ

Океанортидаги «Теватрон» коллайдери жорий йилнинг октябры ойида ўз ишини тўхтатади, дейилади «Сайнс Ньюс» манбасида. Бунга сабаб — охириги пайтда юзага келган молиявий танқислик. Шу боис ҳам АҚШ Энергетика вазирлиги унинг фаолияти муддатини 2014 йилгача давом эттириш таклифини рад этди.

Ҳисоб-китобларга қараганда, коллайдер фаолиятини давом эттириш учун йилга 35 миллион доллар маблағ талаб этилар экан.

Маълумот ўрнида айтиш зарурки, «Теватрон» доира шаклидаги зарралар тезлаткичи бўлиб, у Иллинойс штатидаги Энрико Ферми номидаги миллий лаборатория ҳудудида жойлашган. Айни пайтда коллайдер 980 тераэлектрон-вольт- (ТэВ)гача энергия ёрдамида протон ва антипротон зарраларни тезлаштириш имконига эга. Бу зарраларнинг кинетик энергияси уларнинг оғирлигидан 1000 баробар катта экани, ҳаракатланиш тезлиги эса ёруғлик тезлигига тенглигини билдиради.

Тажриба ускунасининг қурилиши 1983 йили якунланиб, бунинг учун 120 миллион доллар миқдорида маблағ талаб этилган. Кейинги даврларда коллайдер бир неча марта модернизация қилинган.

— «Теватрон» коллайдер турига кирувчи ускуна бўлгани боис унда протон ва антипротонлар қарама-қарши йўналишларда ҳаракатлантирилади, — деди лаборатория илмий ходими Марк Вайт. — Жараёнда улар тезлаткичининг зарралар детекторлари жойлашган бир неча нуқталарида тўқнашди.

Таъкидлаш жоизки, мамлакат энергетика вазирлигининг шу кунларда эълон қилган қароридан олдин физик олимлар «Теватрон» тажрибаларига катта умид боғлаётган эди. Жумладан, коллайдер ишини давом эттириш Хиггс бозони номли зарра оғирлиги борасидаги янги маълумотларни олишга имкон яратиши кутилаётганди. Шунингдек, Женевадаги Улкан адрон коллайдерига топилган мазкур заррани «Теватрон»да ҳам аниқлаш мақсад қилинганди.

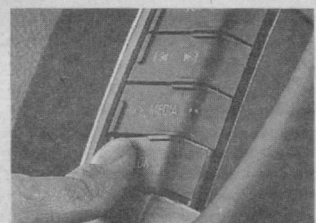
Наргиза РУСТАМБЕКОВА тайёрлади.

МУЛЬТИМЕДИЯ ТИЗИМИ ТИЛ «ЎРГАНАДИ»

«Форд» компанияси экин келажакда «СИНК» («SYNC») мультимедия тизими фаолиятини янада мукамаллаштирмоқчи, дейилади «Лента» манбасида. Аниқроғи, автоулов бошқарувига мўлжалланган мазкур дастурга 10 мингтагача сўз «ўргатилади». Натижада, тизим буйруқларни бирор тугмани босмай, талаффуз қилиш орқали ҳам «тушунаверади».

Маълум қилинишича, овозли буйруқлар ёрдамида ҳайдовчи автоулов юришини бошқара олади ва хатто клавиатурадан фойдаланмасдан, смартфонда хабар ёзиш имкони ҳам мавжуд. Бундан ташқари, битта буйруқ билан Интернет-радиостанцияга кириш, шунингдек, тезлик, автомобильнинг турган жойи ва ёқилғи сарфлаш миқдори ҳақида хабарлар олиш имкони пайдо бўлади.

2011 йилдан бошлаб «Форд» мультимедияли автомажмуаси кенг миқёсда ишлаб чиқишини белгиланди. У «Майкрософт» компанияси билан ҳамкорликда ишлаб чиқарилган бўлиб, ай-фон ва смартфонлар учун мўлжалланган.

Санобар ЖУМАНОВА тайёрлади.

ЎЗБЕК НИМА ДЕЙДИ?

(Давоми.
Боши ўтган сонларда.)

Кам, аммо сифатли нарса, иш, мулоқот талаби:
— Оз бўлину, саз бўлсин!

Инсоннинг ичидагини англаш ҳаракати:
— Кўнглига қўл солиб кўрди...

Таваккал қилиш лозимлиги, ортиқча мулоҳазакорлик ноўринлиги ҳақида:
— Чумчуқдан кўрққан тарик эмас...

Кўпйиллик дўст қадр ҳақида:
— Кўйлакнинг янгиси, дўстнинг эскиси яхши...

Кексалар ё аёлни ҳурматлаб, эъзозлаб, бошда кўтариб юришга:
— Аллада азиз, тўрвада майиз қилиб олиб юради...

Ширин калом афзаллиги ҳақида:
— Яхши сўз — жон озиги...

Асраш-авайлаш, қизганиш ҳиссиётига:

— Кўз тегмасин...

Оғиздан чиққан гапга жавоб берилиши, уни қайтариб бўлмаслиги хусусида:
— Айтилган сўз — отилган ўқ...

Бирлик, жипслик, ўзаро ёрдамга чорлов:
— Арғамчига қил қувват...

Боқиманда, текинхўр, беҳафсала одамлар танқиди:
— Бирсанг ейман, урсанг — ўламан...

Йигит киши уddaбурро бўлиши, кўп хунар билиши зарурлиги ҳақида:
— Бир йигитга қирқ хунар оз...

Аҳиллик, тежамкорлик, ўзаро ҳиммат, қаноат таърифида:
— Бир майизни қирқ киши бўлиб ебди...

Қарздорликнинг барча дардлардан ортиқлиги ҳақида:
— Дардинг бўлса бўлсин, қарзинг бўлмасин...

Ҳар молнинг қадр-қимматини шу хунар эгаси, устаси билиши хусусида:
— Зар қадрини заргар билар...

Ҳар нарса бўш жойидан емирилиши ҳақида:
— Ип ингичка жойидан узилади...

Тирик жон касал-бемор бўлиб туришининг табиийлиги борасида:
— Иссиқ жон иситмасиз бўлмас...

Лозим нарса-буюмнинг ҳамиша асқотиши хусусида:
— Керакли тошнинг оғири йўқ...

Хушёр одам бир гал хато қилиши ҳақида:
— Кўр ҳассасини бир марта йўқотди...

Дунёнинг торлиги, ҳаёт одамни кутган-кутмаган кишилар билан йўлқитириши ҳақида:
— Тоғ тоғ билан учрашмайди, одам одам билан учрашади...

Ростгўйлик, камтарлик ва хатони бўйинга олиш фазилати хусусида:
— Эгилган бошни қилич кесмас...

Ўзидан абзалининг нархи баланд матоҳга:
— Эшагидан тушови қиммат...

Рақибни, ўзгаларни анойи билмаслик ҳақида:
— Ўзингни эр билсанг, ўзгани шер бил...

Ёр-дўстлар кўп бўлса, ожиз-нотавон қолинмаслиги таъкиди:

Ajdodlar odobi

— Қаторда норинг бўлса, юкинг ерда қолмайди...

Моддий ёрдам қилишнинг иложи бўлмаса ҳам, сўзни, муомалани ширин қилиш даъвати:
— Бугдой нонинг бўлмаса, бугдой сўзинг бўлсин...

Азага, фотиҳага боргандаги азадорга таскин гаплардан:
— Ота-она ўлмоқ мерос...
— Олдин келган олдин кетсин...

— Ҳеч ким фарзанд доғини кўрмасин...
— Ўтганини қолган умрини (ёшларини) сизларга, фарзандларига қўшиб берган бўлсин...

Олчоқ, нафси ҳақалак отган одамларга:
— Туяни ютиб, думини кўрсатмайди...
— Туяни ютиб, лабига кесак суртиб юрибди...

Хушчақчақ, дали-гули, очик-кўнгил шахслар таърифида:
— Бир гапириб, ўн кулади...

Махмуд САТТОР

(Давоми бор.)

Ҳар недан ҳикмат излаш, ҷумолидан ҳам ибрат олишга ҳаракат қилиш катта ирода, билим талаб этилади.

Султонбой Деҳқоновни бошқалардан ажратиб турадиган бир хислати бор: санъатга ошурта кўнгли эртанги кунга ишонч билан лиммо-лим. У фоторассом сифатида иш бошлаганига ҳали кўп бўлгани йўқ. Ҳамқишлоқлари унга: "Султонбой, кеча сизни телевизорда кўрдим" ёки «Радиода овозингизни эшитдим. Қандайдир расмлар ҳақида гапирётгандингиз...» дейишганда қувониб кетади. Ахир, содда қишлоқдошлари шу инсон билан бир қишлоқда яшаётганликларида фахрланишади-да. Қотма, икки юзи Бекобод шамоли-

лиёти ва назариясидан машғулотлар ўтишди. Ўқиш, ўрганиш давомида ён-атрофга бўлган муносабатим бутунлай ўзгарди.

Жумладан, бир дарахтнинг эрта-лаб, туш ва ғуруб чоғидаги сояси, ранглари ажрата олиш техникаси, ракурс, композиция, сюжетдаги ғоя, фикрни бир мақсадга бўйсундириш сирларини ўрганганим боис шу йўналишда пейзаж, портрет, натюрморт жанрларида ишлай бошладим...

Султонбой Деҳқонов Бадиий академиянинг ижодкорлар уюшмасига

ги куннинг бугун билан учрашуви", "Орзу билан юзма-юз" асарлари билан иштироки ҳамда "Ҳаёт манзараси"нинг портрет жанридаги энг яхши асар сифатида эътироф этилиши — ҳамма-ҳаммаси меҳнатларига берилган муносиб баҳодир.

Султонбой Деҳқонов "Баркамол авлод йили"га бағишланган фототанловда "Қутилмаган рақиб" фото иши учун "Энг яхши ғоя муаллифи" номинацияси ғолиби ҳамдир. Мўғлистон пойтахти Улан-Батор шаҳрида бўлиб ўтган "Ўзбекистон: кеча ва бугун" деб номланган халқаро кўргазмада "Калтаминор ҳақида ўйлар" асарининг намойиш этилганлиги ҳам фоторассом ижодининг юксалиб бораётганлигидан дарак бериб турибди.

САВОБ ИШДАН ЗАВҚ ОЛИБ

Ёши етмишда бўлса-да, ғайратли, қўлидан китоб тушмайдиган маърифатпарвар аёл — Бибиой опа билан учрашиб тураман. Опа китоб дўконидан ишлайди, халққа китоб тарқатади. Ўз оиласининг тиргачи бўлган бу аёл фарзандларини бир умр китоб дўконига етаклади, ularнинг қўлига китоб тутди. Элимизга маърифат тарқатиб юрган онахонга ҳавасим келади.

Салкам эллик йилдирки, Қашқадарё вилояти Деҳқоновод туманидаги Белибойли қишлоғида китоб тарғиботи билан шугулланиб келаётган онахон билан тез-тез дийдорлашиб тураман.

— Китоб дўконидан ишлаш менга завқ бағишлайди. Одамлар янги газе-та сотиб олса, хурсанд бўламан. Ўзимнинг қўлимдан ҳам китоб тушмайди.

E'tirof

Бу китоб дўконидан ижтимоий-сиёсий, илмий-оммабоп, бадиий китобларни топиш мумкин. Дўконга ташриф буюрсангиз, барча турдаги сиёсий, мумтоз адабиётимиз намоёндаларининг китобларидан тортиб, ёш шоирларнинг тўпламигача учратасиз. Дўкон мудури пойтахтимизга тез-тез бориб келади, нашриётлар билан шартнома тузиб қайтади. Опа янги китоблардан мухлисларнинг баҳраманд бўлишини чин дилдан истади.

Бибиой Бобомуродова халқаро «Олтин мерос» хайрия жағфармаси вилоят бўлими аъзоси. Опа билан учрашганимизда, дўконига келтирилган янги китоблар ҳақида тўлиб-тошиб гапирди. Демак, бу иш Бибиой опага завқ бағишлайди. Шунинг учун бу ердан харидорларнинг кети узилмайди. Ҳамқишлоқлари китобни нондек азиз биладилар. Харид қилиб туриб, опага миннатдорлик билдиришади. Опа савоб иш қилаётганидан мамнун.

Шарофат АШУРОВА,
Халқаро «Олтин мерос» хайрия жағфармаси Қашқадарё вилоят бўлими бошқаруви раиси

ҲАРАКАТДА БАРАКАТ БОР

да қорайган, нигоҳлари меҳрли бу инсоннинг ўз ҳаёт фалсафаси бор. У санъат орқали фақат ўз умрини эмас, балки юртдошлари кўнглини ҳам нафосатга ошно этиш пайида.

2004 йили "Кодак" русумли оддий ҳаваскор апаратини сотиб олишга олдим-у, анча вақт ишни нимадан бошлашни билмай юрдим, — дейди суҳбатдошим. — Қутилмаганда туман газетасидан таклиф олиб, тонг-сахардан пахта даласига йўл олдим. Қишлоқ хўжалигининг илғор сувчилари ҳаётидан фоторепортаж тайёрладим. Шу ишим кўпчиликка маъқул тушгани учун ўзимга ишонч пайдо бўлди ва ишга жиддий киришиб вилоят, республика газеталарида ҳам мунтазам қатнаша бошладим.

Тошкент фотосуратлар уйи қошидаги 4 ойлик фотосанъат мактабини тугатиб, сертификат олганман. Ўқиш давомида сюжет ва композиция уйғунлиги, нур ва соя билан ишлаш, компьютер графикаси ҳақидаги қимматли билимларга эга бўлдим. Устозлар фотография ама-

ъзо бўлган ва "Маҳалла — маърифат ўчоғи" деб номланган асари учун Бадиий академиянинг бош соврини — Гран-Прини олган кунини ҳар доим қувонч билан ёдга олади. Шу кунлар ўзига билдирилган ишонч туфайли кўп ишларга қўл урди... Унинг "Чўпон аёл", "Рассом Тўра Шомирзаев портрети", "Ойдин момо", "Оила", "Орзу билан юзма-юз", "Пиллакорлар", "Улутв момо" каби асарлари шулар жумласидандир. Энг яхши асарларидан бири — "Улкан хирмон"нинг "Ўзбек фотографияси 125 ёшда" каталогига киритилгани яна бир ютуқ эди.

Ижодкорнинг республикамизда бўлиб ўтган "Юртимиз кишилари" кўргазмасида Ўзбекистон Бадиий академияси дипломи билан тақдирланиши (2006), "Қишлоқ қизлари"да миллий аъналарни акс эттиргани учун диплом билан мукофотланиши, 2009 йил июлида Тошкент шаҳрининг 2200 йиллигига бағишланган "Жона-жон шаҳрим" фотокурғазмасида унинг "Ҳаёт манзараси", "Ёз", "Кеча-

— Султонбой Деҳқоновда катта ўсиш бор, — дейди санъатшунос Нодир Норматов. — Ҳаракатда — баракат деган гап бор. Унинг эринмаслиги менга ёқади. Лоқайдлик — ижодкорнинг энг катта душманидир. Султонбой ўз манзилига шошмасдан, орқа-олдига қараб, воқеликни кузатиб бораётган йўловчига ўхшайди.

— Инсоннинг кўнгли алдамайди", деган гап бор, — дейди суҳбатимиз сўнгига С. Деҳқонов. — Айниқса, ижодкорники. Масалан, сиз, айтийлик, шоирсиз. Ёзган шеърингизни қайта-қайта ўқиётган бўлсангизу, шеър сизга ёқаётган бўлса, демак, сиз яхши ёзаяпсиз. Фотографияда ҳам шундай. Кўнгил буюрганини қилиш шу, менинча.

Яқинда С. Деҳқоновнинг «Она мадҳи» деб номланган китоби нашрдан чиқди. Бу унинг фақат фоторассом эмас, балки публицист сифатида ҳам ўз ўрнига эга бўлишга интилаётганидан далолатдир.

Назира БОЙМУРОВА

ТУРНИР ҒОЛИБИ — САМАРҚАНДЛИК ШАХМАТЧИЛАР

Самарқанд ҳуқуқшунослик коллежида «Қамолот шахмат тахтаси» республика очик турнири бўлиб ўтди. Мазкур мусобақа тўртинчи марта «Қамолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати Марказий Кенгаши ташаббуси билан Бoллар спортини ривожлантириш ва «Маҳалла» жамғармалари, вилоят шахмат федерацияси ҳамкорлигида ташкил этилди. Унда мамлакатимизнинг барча вилоятларидан 86 нафар ўқувчи-ёш иштирок этиб, ғолиблик учун дона сурди.

Мусобақанинг касб-хунар коллежи ва академик лицейлар ўқувчилари ўртасидаги бахсларида самарқандлик ёшлар пешқадам бўлди. Иккинчи ўрин

пойтахтлик ўқувчиларга насиб этган бўлса, учинчи ўринни Навоий ва Хоразм вилояти вакиллари эгаллади.

Мақтаб ўқувчилари ўртасидаги беллашувларда Сирдарё вилояти ёш шахматчилари қатий ишонч билан биринчи ўринни банд этди. Кейинги ўринларни эса самарқандлик ва қорақалпоғистонлик ёшлар эгаллади.

Шу тариқа, якуний натижаларга кўра, умумжамоа ҳисобида мезбонлар биринчи ўринга муносиб кўрилди. Иккинчи ўрин Сирдарё вилояти вакилларига насиб этган бўлса, навоийлик шахматчилар учинчи бўлишди.

ҲАКИМ ЖҲҲАЕВ,
«Ma'rifat» мухбири

МУВАФФАҚИЯТЛИ ОДИМЛАР ДАВОМ ЭТМОҚДА

Қатар пойтахти Доха шаҳри мезбонлик қилаётган футбол бўйича Осиё Кубоги ўйинларида гуруҳ босқичининг 2-тур учрашувини Кувайт терма жамоасига қарши ўтказган спортчиларимиз навбатдаги аjoyиб ғалабани кўлга киритишди.

Дастлабки турда хитойликлардан аламли мағлубиятга учраган кувайтликлар юртдошларимизга қарши бор куч ва биз кўникиб қолган «айёрона тактика»сини ишга солиши мўҳаррар эди. Сабаби, мазкур биринчиликдан биров олдин ўтказилган Форс кўрфаз мамлакатлари ўртасидаги чемпионатда Горан Туфегжич шоғирдлари шохсупага кўтарилганди. Табиийки, улар шундай улкан ютуқдан сўнг Осиё Кубогида гуруҳдан ҳам чиқолмай, уйига равона бўлишни истамасди.

Бунинг устига сўнгги турни улар биринчи турнинг бошқа мағлуби — Қатарга қарши ўтказишни яхши ҳис қилиб туришарди. Қатар мезбон сифатида ҳеч бўлма-са гуруҳдан чиқиш учун бор имкониятни ишга солиши кўндек равшан эди.

Шу боис ўйин аввалданок кувайтлик футболчилар ташаббуси ўз

томонига оғдириб, тезкор гол уришга интилди. Футболчиларимиз эса ўз қарши ҳужумлари билан муносиб жавоб кайтаришди. Хусусан, Одил Аҳмедов ўзи бошлаган ҳужумга «сўнгги нуқта»ни қўйиши ҳам мумкин эди, бироқ тўп биров ноаниқ йўналтирилди.

Матчнинг 40-дақиқасида рақибларимиз жарима майдончаси яқинида Александр Гейррих кўполлик эвазига тўхта-тиб қолинди. Жарима тўпини тажрибали футболчимиз Максим Шацких тепди. Копток жонли девор бўшлиғини «тўлдириб» турган ҳимоячиимиз Азиз Хайдаровнинг елкасига тегиб, йўналишини ўзгартирди ва кувайтлик дарво-

забонни чалғитди. Ҳисоб очилди — 1:0.

Иккинчи тайм. 49-дақиқа. Анзур Исмоилов жарима майдончаси ичида Ҳамад Нойифни кўполлик билан тўхта-тиб қолишдан бошқа чора тополмади. Пенальтини Бади-р ал-Мутва голга айлантирди ва ҳисобни тенглаштирди.

Шундан кейин Максим Шацких ўрнига тезкор Жасур Ҳасанов майдонга туширилди. Бу кўп ўтмай, самара берди. 65-дақиқада Сервер Жепаров майдон марказида тўпни эгаллаб олиб, чап қаноғда тайёр турган Жасур Ҳасановга узатди. Жасур тўпни би-роз олдинроққа олиб бо-риб, яна Сервернинг ўзига қайтарди. Жамоа сардо-рининг чап оёк билан бер-ган айлантирма зарбаси мувоzanатни бузди ва якуний ҳисоб 2:1 бўлиши-ни таъминлади.

«А» гуруҳидаги ик-кинчи учрашувда Қатар ва Хитой ўзаро куч си-нашди. Унда 2:0 ҳисоби-да мезбонларнинг кўли баланд келди.

«В» гуруҳида Сурия

Эслатиб ўтамиз, юртдошларимиз гуруҳ босқичининг энг охириги учрашувини 16 январь кунини Тошкент вақти билан соат 21:15да Хитой терма жамоасига қарши ўтказди.

Зоҳиджон ХОЛОВ

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИ УЧУН ДАРСЛИКЛАРНИ ҚАЙТА НАШР ЭТИШ ЮЗАСИДАН ТЕНДЕР САВДОЛАРИГА ТАКЛИФЛАР БЕРИШ МУДДАТИНИ УЗАЙТИРИШ ТЎҒРИСИДА ЭЪЛОН

Халқ таълими вазирлигининг 2010 йил 18 декабрда «Ma'rifat» газетасининг 100(8333)-сониди 2011-2012 ўқув йилига умумтаълим мактаблари ўқувчилари учун дарсликлар ва ўқув-методик қўлланмаларни қайта нашр этиш юзасидан Тендер савдоларига таклифлар бериш муддати 2011 йил 25 январь соат 14:00гача узайтирилади.

Тендер таклифлари 2011 йил 25 январь кунини соат 16:00да Республика Таълим марказида (манзил: Тошкент шаҳри, Фуркат кўчаси, 174-уй) барча қатнашчилар вакиллари иштирокида очилади.

РЕВАНШ — ФИНАЛ ЙУППАНМАСИ

Сидней шаҳрида умумий ютук жамғарма-си 618 минг долларни ташкил этувчи тен-нис турнири ўтказилмоқда. Унинг ярим фи-нал баҳсида бельгиялик теннисчи Ким Клей-стерс россиялик рақибаси Алиса Клейбанов-ва устидан 6:4, 3:6, 7:6 (7:1) ҳисобида за-фар қучди.

Учрашув 2 ярим соатдан кўпроқ да-вом этди. Бунга қадар бу икки таниқли ракетчи бор-йўғи бир мартаба ўзаро беллашганди. 2010 йилда ўтказилган ана шу матчда, аниқроқи, Индиан-Уэллс тур-нирида 21 ёшли россиялик теннисчи ғалабага эришганди.

Эслатиб ўтамиз, йил бошидаги энг нуфузли турнир финалида дунёнинг кўч-ли теннисчилари рейтингига учинчи по-гонани эгаллаб турган Клейстерс хитой-лик Ли Нага қарши қорғат қиқади.

РОНАЛДИНЬОНИНГ ИСТИҚБОЛ РЕЖАЛАРИ

Бразилиялик машҳур футболчи, бир пайт-лар «Ўзга сайёралик» деб ном қозонган Ро-налдиньо Европа бўйлаб кечган кўп йиллик сафаридан сўнг она юртига қайтди. У айни дамда Бразилия чемпионати аъзоси — «Фла-менго» клуби шарафини ҳимоя қилишини маълум қилди.

Футболчи журналистларга ин-тервью бераркан, 2014 йилда Брази-лияда ўтказиладиган мундиалда брази-лияликлар сафига майдонга тушишни истаётганини айтган, деярли «Рей-тер» акборт агентлиги.

30 ёшли ҳужумкор ярим ҳимоячи-ни Рио-де-Жанейро шаҳрида 20 минг ишқибоз кўтиб олди. Маҳаллий аҳоли Роналдиньонинг ЖЧ-2014да терма жа-моага ёрдам беришига ва бразилия-ликлар олтинчи бор мундиал ғолиби бўлишига ишонч билдирган.

УМУМИЙ ҲИСОБИДА ЕТТИНЧИ

Чехиянинг Гаррахова шаҳрида ўтказилган трамплиндан сакраш бўйича жаҳон чемпи-онатининг 10-босқичида австриялик чангичи Томас Моргенштерн ғалаба қозонди.

Моргенштерн 414,5 балл жа-мғариб, ҳақиқатда биринчи ўрин-га сазовор бўлди ва шохсўпаннинг энг юқорисига кўтарилди.

Кумуш медалга тўрт қарра олим-пияда чемпиони, швейцариялик Си-мон Амманнга (404,4 балл) насиб этди.

Кўчи уличини яқинлаш эса ilk марта жаҳон чемпионатида йўллан-ма олган чехиялик иштидорли чан-гичи Роман Кудельскага (401,2) тақдир

этилди.

Умумий ҳисобда Томас еттинчи ўринга кўтарилди, бу борада яқоа пешқадам С.Амманн ундан 402 очко илгариллаб кетгани эъти-борлидир.

ЖИДДИЙ РАҚИБ ТОПИЛДИ

Суперогир вазн тоифасида рингга чиқади-ган кубалик боксчи, WBC таснифидаги чем-пионлик камарига асосий даъвогарлардан бири Одланьер Солис украиналик машҳур боксчи Виталий Кличкодан камарни «тортиб олишга» қарор қилганини яширмади.

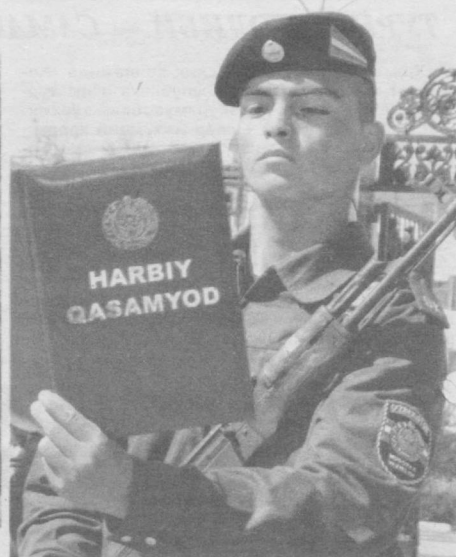
Кличко ва Солис ўртаси-даги жанг жорий йилнинг 19 мартада Кёльн шаҳридаги «KölnArena» рингиди 20 минг томошабин кўз ўнгиди бўлиб ўтиши маълум қилинди.

— Мени бир вақтлар энг яхши хаваскор боксчи эдим. Энди эса барчага энг яхши профессионал боксчи экан-имини исботлаб бермоқчиман, — деди Солис. — Мени маблаг қизқиртмаётти, ягона мақсадим — Кличкодан чемпионлик кама-рини олиш.

Солис профессионал фаолияти давомиди ҳали бирор маро-таба ҳам мағлубиятга учрамаган ҳолда 17 жангга зафар қучган (12таси нокаут). Кличко эса 41 ғалаба (38таси муддатидан олди-ни)га эга ва 2 бор мағлуб бўлган.

Ш.НАРЗУЛЛАЕВА тайёрлади.

ЎҒИЛ БОЛА — БОТИР БОЛА

Ўғил болага туғилиши биланоқ катта масъулият юкланади. Адашдим, чоғи. Орзуманд ота-она бўлажак вахлавон учун ҳали у туғилмасдан улкан вазифалар «тай-ёрлаб» туради. Бир ёқда отанинг эркакларга хос ғурур-ҳаваси, бу ёқда оналик бахтидан масрур аёлнинг оппоқ орзумидлари...

Жажжи баҳодир алладан куч олиб улағайди. Волидаси юрак дардлари, эзгу ниётларини аллага улаб куйлайди, жўшиб кетса, эртагу дostonлардан қўшиб айтади. Қайси онанинг Алпомиш кўргиси, қайси боланинг Алпомиш бўлгиси келмайди, ахир! «Наслимнинг давомчиси, той бола» — суюди отаси. «Химоячим қўш бўлди, устунларим кўпайди» — ўргилади онаси. Шуйтиб катта бўлади ўғил бола.

Бир қаричлигидаёқ оиласига масъул сезади ўзини. Химоячидай ҳис қилади. Аҳён-аҳёнда шунчаки ёқтиришини сезсин учун таниш қизчанинг сочини тортиб-тортиб қўйгани билан опа-сингилсига қўшиб уни ҳам гулдан кўпроқ авайлаб-асрайди. Кимдир у билан муносабатда ҳаддидан ошса, «эркакчасига» гаплашиб қўйгиси келади. Кучи етадими-йўқми, барибир. Калтак еса ҳам, майли. Химоя қила олса

бўлди. Бадани ачишиб оғритса, чидайди. Аммо қиз зотининг «Ўл-е, кўркдингми» дегандай қарашини кўтармайди, кўтара олмайди. Чунки у ўғил бола!

Мактабда ҳам орийат, ғурур сабоғи давом этади. Бирор ўртоғи паст баҳо олса ёки ўқитувчидан танбеҳ эшитса, неғадир у уялади. Беихтиёр юзи қизариб кетади. Ўзича билинар-билинмас ғўлдирайди: «Ўғил бола яхши ўқиши керак. Чунки у — ўғил бола!»

Туғ'у

Йиллар ўтиб олий ўқув юртига ўқишга киради. Ватан химояси учун жисмоний-маънавий қувват йиғади.

Тунлари олисда дийдор соғинчи тинч қўймай беихтиёр кўзлари намланганини ҳеч кимга айтмайди. Билдирмайди. Укасига онаси, опа-сингилси, яна, бўлажак янгасидан кўз-қулоқ бўлиб туришини алоҳида тайинлайди.

Ҳозир у ўсиб-улғайган, кап-катта йигит. Зиммасидаги шарафли бurch ва масъулият янада ошган. Унга ишонганлар қанча. Ана энди бутун оиласи, юрти — Ватан химоясига отланаётган аҳди қатъий ўғлоннинг шижоатини тасаввур қилиб кўраверинг...

Бехзод ФАЗЛИДДИН

Ma'rifat

ТА'СИС ЕТУВЧИЛАР:

O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi, O'zbekiston Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'zbekiston Ta'lim va fan xodimlari kasaba uyushmasi Markaziy Kengashi.

Bosh muharrir:
Abdusamat RAHIMOV

Tahrir hay'ati: Jumanazar BEK-NAZAROV, Baxtiyor DONIYOROV, Bahodir JOVLIYEV (bosh muharrirning birinchi o'rinbosari), Akmal ISLOMOV (mas'ul kotib), Mahmuda MURZAYEVA, Husan NISHONOV (bosh muharrir o'rinbosari), Ulug'bek TOSHKENBOYEV, Nurlan USMONOV (bosh muharrir o'rinbosari, "Учитель Узбекистана"), Aleksey CHUKARIN (mas'ul kotib, "Учитель Узбекистана"), Sa'dulla HAKIMOV.

Gazeta
O'zbekiston Matbuot
va axborot agentligida
№ 0067 raqam bilan
ro'yxatga olingan.

INDEKS: 149, 150. G-122.
Tirajı 49688.

Hajmi 4 bosma taboq.
Ofset usulida bosilgan,
qog'oz bichimi A-3.

Navbatchi muharrir:
Baxtiyor YOQUBOV.

Navbatchi:
Sherali NAMOZOV.

«Ma'rifat»dan materiallarni ko'chirib bosish tahririyat ruxsati bilan amalga oshirilishi shart. Tahririyatga yuborilgan materiallar muallifga qaytarilmaydi.
belgisi ostida reklama materiallari beriladi.
Reklama materiallari uchun tahririyat javobgar emas.

MANZILIMIZ: 100083, Toshkent,
Matbuotchilar ko'chasi, 32.

E-mail: info@marifat.uz

Web-site: www.marifat.uz

TELEFONLAR: mas'ul kotib — 233-99-15, umumiy o'rta va maktabgacha ta'lim yangiliklari bo'limi — 236-53-16, fan, oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yangiliklari bo'limi — 236-54-03, adabiyot, madaniyat, kasaba uyushmalari hayoti — 236-54-69, ma'naviyat va maktabdan tashqari ta'lim yangiliklari bo'limi — 236-54-23, siyosat, xalqaro hayot va sport yangiliklari bo'limi — 236-55-58, reklama va marketing bo'limi — 233-42-92(faks), 236-54-17.

Bahosi sotuvda
erkin narxda

Dizaynerlar:
Liliya BINASHEVA,
Malohat TOSHOVA.

«Sharq» nashriyot-matbaa
aksionerlik kompaniyasi
bosmaxonasi.

Korxona manzili: «Buyuk Turon»
ko'chasi, 41-uy

Bosishga topshirish

vaqti — 21.00.

Topshirildi — 21.25

ЎЗА ажун — 21.10